

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΟ ΠΕΔΙΟ ΤΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ

Ιωάννα Τσίγκανου, Ναταλία Σπυροπούλου¹

1. Εισαγωγή

Η ολοκληρωμένη εξέταση και η εις βάθος κατανόηση των ζητημάτων που διαπλέκονται με το αντικείμενο της μελέτης επιβάλλουν μια συνοπτική έστω αναζήτηση των κυριότερων διακυβευμάτων στο μακροεπίπεδο της πολιτικής για την ενέργεια στη χώρα. Ως εκ τούτου στο παρόν τμήμα της μελέτης θα αναφερθούμε στα κύρια πορίσματα των αναλύσεών μας όπως αυτά προέκυψαν από την αποδελτίωση της σύγχρονης ελληνικής και διεθνούς πολιτικής ρητορείας για το ενεργειακό ζήτημα καθώς και από την ανάλυση των συζητήσεων που διημιείφθησαν κατά τη διάρκεια της οργανωμένης ομάδας εστιασμένης συνέντευξης (focus group) με εκπροσώπους φορέων του Κράτους και των συναφών δομών και υπηρεσιών του, στο πλαίσιο υλοποίησης του ερευνητικού μας έργου.

Η ανάγνωση της σύγχρονης πολιτικής ρητορείας για το ενεργειακό ζήτημα, υπό το πρίσμα μάλιστα του απόηχου της Διεθνούς Συνδιάσκεψης του Παρισιού για την Κλιματική Αλλαγή,² υπήρξε ιδιαίτερα

1. Η Ιωάννα Τσίγκανου είναι Διευθύντρια Ερευνών στο Ε.Κ.Κ.Ε. και η Ναταλία Σπυροπούλου είναι ερευνήτρια στο Ε.Κ.Κ.Ε.

2. Το 2015 διοργανώθηκε στο Παρίσι η Συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για την Κλιματική Αλλαγή (2015 United Nations Climate Change Conference, COP 21 or CMP 11, 30/11–12/12/2015). Επρόκειτο για την 21η ετήσια συνδιάσκεψη των μερών (Conference of the Parties - COP), σύμφωνα με την United Nations Framework

εποικοδομητική για τους στόχους της μελέτης. Με την ανάγνωση αυτή αναδεικνύονται τα μείζονα διακυβεύματα για το ελληνικό Κράτος τόσο στη συγχρονία όσο και τη διαχρονία. Υπογραμμίζονται επίσης οι σχετικές κρατικές επιλογές και προτεραιότητες, οι όροι και οι προϋποθέσεις της λήψης στρατηγικών αποφάσεων καθώς και η συνάρτησή τους με τα ζητήματα που απασχολούν τις τοπικές κοινωνίες. Στη βάση αυτής της οπτικής διαρθρώνονται οι αναλύσεις που ακολουθούν.

2. Η ενεργειακή πολιτική της χώρας: Μείζονα διακυβεύματα 'άλλοτε και τώρα'

2.1. Πρωταγωνιστές, Δομές και Υπηρεσίες

Μεταπολεμικά το ενεργειακό ζήτημα εντάχθηκε στο επίκεντρο του αναπτυξιακού σχεδιασμού και της οικονομικής ανασυγκρότησης της χώρας. Στο πλαίσιο αυτό γίνεται αντιληπτό ότι, έκτοτε, το πεδίο της ενέργειας αποτελεί δυναμικό μοχλό ανάπτυξης και προνομακό πεδίο δραστηριοποίησης του Κράτους. Κι ενώ το «ηλεκτρικό» στην Ελλάδα φθάνει ήδη από το 1889³ και επί 60 περίπου χρόνια παράγεται και

Convention on Climate Change (UNFCCC) του 1992 (CMP) και το Kyoto Protocol του 1997. Η συνδιάσκεψη κατέληξε στην Διεθνή Σύμβαση για την Κλιματική Αλλαγή (Paris Agreement) το κείμενο της οποίας συμφωνήθηκε από τους εκπροσώπους των 196 χωρών που συμμετείχαν στην συνδιάσκεψη. Στις 22/4/2016 (Earth Day), 174 χώρες υπέγραψαν τη Σύμβαση στη Νέα Υόρκη και άρχισαν να την επικυρώνουν και να προσαρμόζουν τα εσωτερικά τους δίκαια προς τις επιταγές της.

3. Κατά την ιστοσελίδα της Δ.Ε.Η. (Ιστοσελίδα Δ.Ε.Η. Α.Ε. – Η ΕΤΑΙΡΕΙΑ, ΙΣΤΟΡΙΚΑ. Αναρτημένο στις 12/6/2017), «η Γενική Εταιρεία Εργοληψιών, κατασκευάζει στην Αθήνα, στην οδό Αριστείδου, την πρώτη μονάδα παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος. Το πρώτο κτίριο που φωτίζεται είναι τα Ανάκτορα και πολύ σύντομα ο ηλεκτροφωτισμός επεκτείνεται στο ιστορικό κέντρο της Πρωτεύουσας. Τον ίδιο χρόνο η τουρκοκρατούμενη Θεσσαλονίκη θα δει κι αυτή το ηλεκτρικό φως καθώς Βελγική Εταιρεία αναλαμβάνει απ' τις Τουρκικές αρχές το φωτισμό και την τροχιοδρόμηση της Πόλης με την κατασκευή εργοστασίου παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας. Δέκα χρόνια αργότερα οι πολυεθνικές εταιρίες ηλεκτρισμού κάνουν την εμφάνισή τους στην Ελλάδα. Η αμερικανική εταιρία Thomson-Houston με τη συμμετοχή της Εθνικής Τράπεζας θα ιδρύσει την Ελληνική Ηλεκτρική Εταιρία που θα αναλάβει την ηλεκτροδότηση κι άλλων μεγάλων Ελληνικών πόλεων. Μέχρι το 1929 θα ηλεκτροδοτηθούν 250 πόλεις με πληθυσμό πάνω από 5.000 κατοίκους. Στις πιο απόμακρες περιοχές, που ήταν ασύμφορο για τις μεγάλες εταιρίες να κατασκευάσουν μονάδες παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος, την ηλεκτροδότηση αναλαμβάνουν ιδιώτες ή δημοτικές και κοινοτικές αρχές κατασκευάζοντας

διανέμεται από την εγκατάσταση και λειτουργία ιδιωτικών επιχειρήσεων, εγχώριων και ξένων –κατά τα διεθνώς κρατούντα της εποχής– τον Αύγουστο του 1950 ιδρύεται η Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού (Δ.Ε.Η.) για να λειτουργήσει «χάριν του δημοσίου συμφέροντος με σκοπό τη χάραξη και εφαρμογή μιας εθνικής ενεργειακής πολιτικής, η οποία μέσα από την εντατική εκμετάλλευση των εγχώριων πόρων, να κάνει το ηλεκτρικό ρεύμα κτήμα και δικαίωμα του κάθε Έλληνα πολίτη, στη φθηνότερη δυνατή τιμή».⁴ Έκτοτε η δημόσια αυτή επιχείρηση στράφηκε προς την αξιοποίηση των εθνικών πόρων και πηγών ενέργειας και την ενοποίηση των δικτύων σε ένα εθνικό διασυνδεδεμένο σύστημα. Τα λιγνιτικά κοιτάσματα του ελληνικού υπεδάφους που είχαν νωρίτερα εντοπισθεί, άρχισαν να εξορύσσονται και να χρησιμοποιούνται ως καύσιμη ύλη στις λιγνιτικές μονάδες ηλεκτροπαραγωγής που δημιούργησε. Παράλληλα, η επιχείρηση ξεκίνησε την αξιοποίηση της δύναμης των υδάτων με την κατασκευή υδροηλεκτρικών σταθμών στα πρόσφορα ποτάμια της χώρας. Το 1956, αποφασίστηκε η εξαγορά όλων των ιδιωτικών και δημοτικών επιχειρήσεων παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας ώστε να υπάρχει ένας ενιαίος φορέας διαχείρισης. Σταδιακά η Δ.Ε.Η. εξαγόρασε τις επιχειρήσεις αυτές, εντάσσοντας το προσωπικό τους στις τάξεις της και συνέβαλε στην, σε σημαντικό βαθμό, ενεργειακή αυτονομία της χώρας και στον εξηλεκτρισμό της με επάρκεια σε επίπεδο επικράτειας, ενισχύοντας ταυτόχρονα την ελληνική βιομηχανία και την εγχώρια επιχειρηματικότητα.⁵

Αυτές οι εξελίξεις βασίστηκαν στην πλήρωση των παρακάτω βασικών προϋποθέσεων:

Α) Την αξιοποίηση των εγχώριων πλουτοπαραγωγικών πόρων, η οποία απαιτούσε τεράστιες επενδύσεις, οι οποίες δεν μπορούσαν να πραγματοποιηθούν από μεμονωμένους βιομηχάνους παραγωγής ενέργειας.

μικρά εργοστάσια. Το 1950 υπήρχαν στη Ελλάδα 400 περίπου εταιρείες παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας. Η πρώτη ύλη που χρησιμοποιούσαν ήταν το πετρέλαιο και ο γαιάνθρακας που φυσικά εισάγονταν από το εξωτερικό. Η κατάτμηση αυτή της παραγωγής, σε συνδυασμό με τα εισαγόμενα καύσιμα, εξωθούσε την τιμή του ηλεκτρικού ρεύματος στα ύψη (τριπλάσιες ή και πενταπλάσιες τιμές απ' αυτές που ίσχυαν στις Ευρωπαϊκές χώρες). Το ηλεκτρικό λοιπόν ήταν ένα αγαθό πολυτελείας, αν και τις περισσότερες φορές παρέχόταν με ωράριο και οι ξαφνικές διακοπές ήταν σύννητες φαινόμενο».

4. Ιστοσελίδα Δ.Ε.Η. Α.Ε. – Η ΕΤΑΙΡΕΙΑ, ΙΣΤΟΡΙΚΑ. Πρόσβαση στις 12/6/2017.

5. Ιστοσελίδα Δ.Ε.Η. Α.Ε. – Η ΕΤΑΙΡΕΙΑ, ΙΣΤΟΡΙΚΑ. Πρόσβαση στις 12/6/2017.

Β) Την ενοποίηση της παραγωγής σε ενιαίο διασυνδεδεμένο δίκτυο, ώστε τα φορτία να επιμερίζονται σε εθνική κλίμακα.

Γ) Την ύπαρξη ενιαίου φορέα που θα επέτρεπε τον επιμερισμό του κόστους ανάμεσα στις κερδοφόρες και ζημιογόνες περιοχές.⁶

Οι παραπάνω όροι και προϋποθέσεις κατά τη διαδρομή των ετών από το 1950 μέχρι σήμερα εν πολλοίς πληρώθηκαν. Όμως η εμφανής εξάρτηση της χώρας από εισαγωγές υγρών καυσίμων για την κάλυψη των ολοένα και διευρυνόμενων καταναλωτικών αναγκών (Ζολώτας, 1975, σελ. 31) και η πετρελαϊκή κρίση των αρχών της δεκαετίας του 1970 με την αύξηση των τιμών των εισαγόμενων σε αυξανόμενες ποσοότητες υγρών καυσίμων σταδιακά δημιούργησε «ενεργειακό πρόβλημα». Ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1975 το πρόβλημα αυτό γινόταν αντιληπτό ως *αναπροσδιορισμός ή αναπροσανατολισμός της ενεργειακής πολιτικής και ειδικότερα ως «επιλογή των πηγών ενεργείας, των οποίων η εκμετάλλευση επιβάλλεται να προωθηθεί... (ως) αποτέλεσμα της συνδυασμένης εφαρμογής, μετά προηγουμένην αξιολόγησης, πολλών κριτηρίων που αναφέρονται κυρίως εις το συνολικόν κόστος, την συναλλαγματική επιβάρυνση και την κανονικότητα προμηθείας εκάστης πηγής ενεργείας. Εις τα πλαίσια των τελευταίων εξελίξεων, είναι φανερά η ιδιαίτερα βαρύτης του κριτηρίου του ισοζυγίου πληρωμών... Πυρήνα του ελληνικού ενεργειακού προβλήματος αποτέλεσε το γεγονός ότι περισσότερον των 3/4 των αναγκών της χώρας εις ενέργειαν καλύπτονται από εισαγωγάς υγρών καυσίμων... Η σημαντική ανατίμησις αυτών καθώς και αι αβέβαιαι προοπτικά ως προς τους όρους προμηθείας των καθιστούν την ενεργειακή εξάρτησιν της χώρας από το εξωτερικόν ιδιαιτέρως επαχθή και επικίνδυνον δια το ισοζύγιον πληρωμών και την νομισματικήν ισορροπίαν γενικώτερον»* (ό.π., σελ. 22-23).

Ήδη λοιπόν από τα μέσα της δεκαετίας του 1970, η πετρελαϊκή κρίση -ένας εξωγενής ως προς τα εγχώρια πράγματα παράγοντας- είχε συντελέσει ώστε να διατυπωθούν ανησυχίες για την ενεργειακή αυτάρκεια της χώρας, ή μάλλον για τους όρους εξάρτησής της, προκειμένου να διασφαλιστεί ενεργειακή επάρκεια αλλά και «προς αποφυγήν των επικινδύνων κλυδωνισμών που συνεπάγεται η υπερβολική ενεργειακή εξάρτησις της χώρας από το εξωτερικόν» (ό.π., σελ. 27).

6. Ιστοσελίδα Δ.Ε.Η. Α.Ε. - Η ΕΤΑΙΡΕΙΑ, ΙΣΤΟΡΙΚΑ. Πρόσβαση στις 12/6/2017.

Ο προβληματισμός επίσης περιελάμβανε και την μέριμνα για «την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας ανταγωνιστικής από απόψεως οικονομικού και κοινωνικού κόστους» (ό.π., σελ. 23). Έτσι, ο αναπροσανατολισμός της ενεργειακής πολιτικής επέβαλε ως λύσεις «την έντασιν του ρυθμού αξιοποιήσεως του εγχωρίου ενεργειακού δυναμικού, εν συνδυασμώ προς την ορθολογικωτέραν οργάνωσιν του ενεργειακού τομέως» (ό.π., σελ. 23) αλλά και «την αξιοποίησιν λοιπών μορφών ενεργείας από τας οποίας η ηλιακή και η γεωθερμική εμφανίζονται περισσότερο σημαντικά» (ό.π. σελ. 23) καθώς και «η προώθησις των προσπαθειών εξοικονομήσεως ενεργείας γενικώς και περιορισμού της σπατάλης» (ό.π., σελ. 26). Η δε ορθολογική οργάνωση του εγχωρίου ενεργειακού δυναμικού θεωρείτο πως θα μπορούσε να επιδιωχθεί «αποτελεσματικώτερον εις τα πλαίσια ιδρυθησομένου υπευθύνου δια τα ενεργειακά θέματα κυβερνητικού φορέως» (ό.π., σελ. 27).

Ήδη λοιπόν από τα μέσα της δεκαετίας του 1970 είχαν διατυπωθεί τα μείζονα διακυβεύματα αναφορικά με την ενεργειακή πολιτική της χώρας τα οποία αναδιατυπωμένα με σύγχρονο λεξιλόγιο συνιστούν και σύγχρονα μείζονα διακυβεύματα. Όπως θα διαφανεί από την ανάλυση που ακολουθεί, την ενεργειακή πολιτική της χώρας την καθορίζουν ακόμη και σήμερα το δίπολο εξάρτηση-απεξάρτηση από ενεργοφόρες πηγές του εξωτερικού, το μείγμα αξιοποίησης των εγχωρίων πόρων και πηγών ενέργειας, η στροφή της επένδυσης προς εκμετάλλευση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας όπως η ηλιακή ενέργεια, η αιολική ενέργεια και η γεωθερμία, αλλά και το στοίχημα της εξοικονόμησης ενέργειας (περί των οποίων αναλυτικά παρακάτω).

Ο αναπροσανατολισμός της ενεργειακής πολιτικής από το 1975 μέχρι σήμερα απέδωσε καρπούς: Η Δ.Ε.Η. εντατικοποίησε την εκμετάλλευση των εγχωρίων ενεργοφόρων κοιτασμάτων και ενεργειακών πόρων με αποτέλεσμα η χώρα να διαθέτει σήμερα ποικιλία πηγών για την διαμόρφωση του αναγκαίου ενεργειακού μείγματος, όπως εκτέθηκε αναλυτικά στο πρώτο κεφάλαιο αυτής της μελέτης. Όπως αναφέρεται, σήμερα «η Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού Α.Ε. είναι η μεγαλύτερη εταιρία παραγωγής και προμήθειας ηλεκτρικής ενέργειας στην Ελλάδα, με περίπου 7,4 εκατομμύρια πελάτες. Διαθέτει μια μεγάλη υποδομή σε εγκαταστάσεις ορυχείων λιγνίτη, παραγωγής, μεταφοράς και διανομής ηλεκτρικής ενέργειας. Κατέχει περίπου το 68% της εγκατεστημένης ισχύος των σταθμών ηλεκτροπαραγωγής στην

Ελλάδα συμπεριλαμβάνοντας στο ενεργειακό της μείγμα λιγνιτικούς, υδροηλεκτρικούς και πετρελαϊκούς σταθμούς, καθώς και σταθμούς φυσικού αερίου, αλλά και μονάδες ανανεώσιμων πηγών ενέργειας (Α.Π.Ε.). Στον τομέα των Α.Π.Ε., η Δ.Ε.Η. δραστηριοποιείται μέσω της θυγατρικής της 'Δ.Ε.Η. Ανανεώσιμες Α.Ε.', έχοντας στο χαρτοφυλάκιό της αιολικά πάρκα, μικρούς υδροηλεκτρικούς σταθμούς καθώς και φωτοβολταϊκούς, συνολικής εγκατεστημένης ισχύος 116 MW (μη συμπεριλαμβανομένων των σταθμών στους οποίους η Δ.Ε.Η. Ανανεώσιμες συμμετέχει μέσω κοινοπραξιών, από την εγκατεστημένη ισχύ των οποίων της αναλογούν 29 MW)». ⁷

Επιπλέον, για περισσότερες από τρεις δεκαετίες η τιμή του ρεύματος ανταποκρινόταν στα οικονομικά και κοινωνικά ζητούμενα πολιτών, επιχειρήσεων και βιομηχανιών. Αλληλεγγύη χαρακτήριζε την παροχή ηλεκτρικής ενέργειας ανάμεσα στην ηπειρωτική και τη νησιωτική χώρα, καθώς η τιμή παρέμενε ενιαία με επιβάρυνση των ηπειρωτικών περιοχών εις όφελος των νησιωτικών οι οποίες διαφορετικά θα επιβαρύνονταν με ένα δυσανάλογο βάρος, το βάρος της μεταφοράς ενέργειας-ρεύματος.

Στο μεταξύ η Ελλάδα γίνεται πλήρες μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης (1981) και υπόκειται σε υποχρεώσεις προσαρμογής των εγχώριων πολιτικών στις ευρωπαϊκές (συμπεριλαμβανομένου του πεδίου της ενέργειας), το δε 2002 εντάσσεται στη *Ζώνη του Ευρώ*. Με αυτόν τον τρόπο η παραδοσιακή έγνοια για το νόμισμα και τους σχετικούς με αυτό κινδύνους, οι οποίοι κυρίως αφορούν τις τιμές προμήθειας υγρών καυσίμων, καθησυχάζεται και ατονεί. Οι εξελίξεις αυτές όμως έφεραν πιο κοντά την εγχώρια ενεργειακή πολιτική στα ευρωπαϊκώς κρατούντα, με την προσαρμογή της στην ευρωπαϊκή πολιτική για την ενέργεια στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης, η οποία υπογραμμίζεται από το πρόταγμα της ελεύθερης διακίνησης κεφαλαίων και πόρων – ανθρώπινων και υλικών, δηλαδή, από την απελευθέρωση της αγοράς ενέργειας. Από το 2010 κι εντεύθεν και υπό το καθεστώς της άμεσης αντιμετώπισης της κρίσης χρέους της χώρας, η προσαρμογή αυτή εντείνεται και στη βάση των επιταγών των Δανειακών Συμβάσεων (γνωστών ως μνημονίων). Είναι αυτές οι παράμετροι που επικαθορίζουν κυρίαρχα τον αναπροσδιορισμό της ενεργειακής πολιτικής της χώρας.

7. Ιστοσελίδα Δ.Ε.Η. Α.Ε. - Η ΕΤΑΙΡΕΙΑ, ΙΣΤΟΡΙΚΑ (πρόσβαση στις 12/6/2017).

Κατά τις επιταγές των νέων όρων συγκρότησης του επιστητού, την απελευθέρωση των αγορών και την απελευθέρωση στον τομέα της ενέργειας, η Δ.Ε.Η. εισάγεται στα χρηματιστήρια Αθηνών και Νέας Υόρκης και αργότερα, διασπάται. «Μετά την απόσχιση των κλάδων Μεταφοράς και Διανομής, δημιουργήθηκαν δύο 100% θυγατρικές εταιρείες της Δ.Ε.Η. Α.Ε., ο ΑΔΜΗΕ Α.Ε. (Ανεξάρτητος Διαχειριστής Μεταφοράς Ηλεκτρικής Ενέργειας Α.Ε.) και ο ΔΕΔΔΗΕ Α.Ε. (Διαχειριστής Ελληνικού Δικτύου Διανομής Ηλεκτρικής Ενέργειας Α.Ε.). Ο ΑΔΜΗΕ Α.Ε. έχει την ευθύνη της διαχείρισης, λειτουργίας, ανάπτυξης και συντήρησης του Ελληνικού Συστήματος Μεταφοράς Ηλεκτρικής Ενέργειας και των διασυνδέσεών του, ενώ ο ΔΕΔΔΗΕ Α.Ε. έχει την ευθύνη για την διαχείριση, ανάπτυξη, λειτουργία και συντήρηση του Ελληνικού Δικτύου Διανομής Ηλεκτρικής Ενέργειας».⁸ Παράλληλα, ιδιωτικές εταιρείες δραστηριοποιούνται και πάλι στο πεδίο της ενέργειας. Μετά από 60 περίπου χρόνια απουσίας, το μονοπώλιο της Δ.Ε.Η. αίρεται ενώ ο -απαραίτητος κατά τον Ζολώτα- κεντρικός κρατικός φορέας σχεδιασμού και εφαρμογής, στο πλαίσιο μιας απελευθερωμένης πλέον αγοράς ενέργειας ιδρύεται με τη μορφή της Ανεξάρτητης Ρυθμιστικής Αρχής Ενέργειας (Ρ.Α.Ε.), η οποία συστήθηκε για την εναρμόνιση των τεκταινομένων στη Ελλάδα με τα ευρωπαϊκά ζητούμενα. Κύρια αρμοδιότητα της Αρχής είναι να εποπτεύει την εγχώρια αγορά ενέργειας σε όλους τους τομείς της εισηγούμενη προς τους αρμόδιους φορείς της Πολιτείας και λαμβάνοντας η ίδια μέτρα για την επίτευξη του στόχου της απελευθέρωσης των αγορών ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου. Στη συνέχεια ανατέθηκαν στη Ρ.Α.Ε., εκτός από αρμοδιότητες γνωμοδοτικές, παρακολούθησης και ελέγχου της αγοράς ενέργειας σε όλους τους τομείς, αρμοδιότητες αδειοδότησης των σταθμών Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (Α.Π.Ε.). Από το 2011 κι εντεύθεν ο ρόλος της αναβαθμίστηκε καθώς κατ' επιταγήν της Τρίτης Ευρωπαϊκής Ενεργειακής Δέσμης και του Ενωσιακού Δικαίου έχει αναχθεί σε «εγγυητή» της εύρυθμης λειτουργίας της ενεργειακής αγοράς της χώρας.⁹

Από τα παραπάνω καθίσταται σαφές ότι, κατά το χρόνο υλοποίησης του ερευνητικού μας έργου η κατάσταση στο πεδίο της ενέργειας,

8. Ιστοσελίδα Δ.Ε.Η. Α.Ε. - Η ΕΤΑΙΡΕΙΑ, ΙΣΤΟΡΙΚΑ (πρόσβαση στις 12/6/2017).

9. Ιστοσελίδα, Ρ.Α.Ε. (πρόσβαση στις 12/6/2017), όπου και ολόκληρο το θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας.

αναφορικά με τη στρατηγική του Κράτους στον τομέα αυτό, χαρακτηρίζεται από έντονη ρευστότητα και μεταβατικό χαρακτήρα. Πρόκειται για μια «transit» ενεργειακή πολιτική, μια πολιτική σε μετάβαση, η οποία κυριαρχείται από εμφανείς και καίριες μετατοπίσεις ως προς τα παραδοσιακά ζητούμενα για την επίλυση του «ενεργειακού προβλήματος» όχι όμως πλέον αποκλειστικά και μόνον της χώρας αλλά και –κυρίως– της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Εντός αυτού του μεταβατικού και ρευστού πλαισίου προσπαθήσαμε να αποκωδικοποιήσουμε τα μείζονα διακυβεύματα στο επίπεδο της ενέργειας τα οποία και εκθέτουμε συνοπτικά κατωτέρω.

2.2. Η πολιτική του Κράτους στο πεδίο της ενέργειας

Η ανάγνωση της επίσημης πολιτικής στο πεδίο της ενέργειας κατά το χρόνο υλοποίησης του ερευνητικού μας έργου προϋποθέτει μια συνοπτική έστω αναφορά σε βασικά εννοιολογικά εργαλεία που μας επιτρέπουν να κατανοήσουμε πληρέστερα τους βασικούς όρους συγκρότησής της. Η έκφραση της κρατικής πολιτικής με θεωρητικούς όρους αναγκαστικά διέρχεται από τη συζήτηση για το εάν η ενέργεια ή οι διαφορετικές πηγές ενέργειας (πετρέλαιο, φυσικό αέριο, λιγνίτης, ποικίλες μορφές Α.Π.Ε. κ.ά.) συνιστούν δημόσιο αγαθό (“public good”), αγαθό κοινής χρήσης και ωφέλειας (“common good”), υπηρεσία (“service”), ή αγαθό με ανταλλακτική αξία, δηλαδή, εμπορεύσιμο προϊόν (“commodity”). Διατρέχοντας τη σχετική βιβλιογραφία και προκειμένου να καταλήξουμε σε βάσιμους ισχυρισμούς υπενθυμίζουμε συνοπτικά τα εξής:

Η έννοια του δημόσιου αγαθού κυκλοφορεί αρχικά το 1954 από τον Samuelson¹⁰ παρά το γεγονός ότι οι κοινωνίες προνοούν και επινοούν δημόσια αγαθά για τα μέλη τους επί χιλιετίες (Sekera, 2016). Με βάση την κλασική οικονομική θεώρηση του Samuelson τα «δημόσια αγαθά» (αγαθά για κοινή χρήση και ωφέλεια των οποίων η παραγωγή και ο έλεγχος παραμένουν στο Κράτος) επινοήθηκαν για να αντικατοπτρίσουν την αποτυχία της «αγοράς». Ο αντίλογος,

10. Samuelson, Paul A. (1954), Samuelson, Paul A. (1955). Αργότερα η έννοια του δημόσιου αγαθού συνοδεύτηκε και από τις έννοιες της «δημόσιας υπηρεσίας» και την έννοια της «δημόσιας ωφέλειας».

επίσης από την κλασική οικονομική επιστήμη, θεωρεί την ιδέα των δημοσίων αγαθών ως «προβληματική» αφού στηρίζεται στην έλλειψη ανταγωνιστικότητας, καθώς το δημόσιο αγαθό είναι «*non-rivalrous*» και την έλλειψη αποκλεισμών, καθώς το δημόσιο αγαθό είναι «*non-excludable*». Έτσι, τα αγαθά αυτά θεωρείται πως δεν προσφέρονται για παραγωγή και έλεγχο από την αγορά. Το βασικό επιχείρημα των πολέμιων της ύπαρξης στον πραγματικό κόσμο δημοσίων αγαθών είναι ότι η αγορά μπορεί κάλλιστα να προμηθεύσει και να ελέγξει αγαθά για κοινή χρήση και ωφέλεια. Συχνά η διχογνωμία επιλύεται με την προσφυγή στους όρους «συλλογικό αγαθό», «κοινωνικό αγαθό», «κοινός πόρος» οι οποίοι προτείνονται για να καλύψουν το θεωρητικό κενό της αρχικής εννοιολόγησης του «δημοσίου αγαθού». Αυτού του τύπου οι εννοιολογήσεις στηρίζονται στο βασικό επιχείρημα ότι η κατανόηση ενός αγαθού ως δημοσίου πρέπει κυρίως να βασίζεται στις κοινωνικές αξίες μιας κοινωνίας ως προς το τι θα πρέπει να παρέχεται από το Κράτος ή/και γενικώς από μηχανισμούς και διαδικασίες εκτός αγοράς, καθώς τα δημόσια αγαθά ορίζονται και κατασκευάζονται κοινωνικά. Άλλοι υποστηρίζουν τη διασύνδεση του δημοσίου αγαθού με τις δημόσιες ανάγκες. Ο Galbraith το 1958 (σελ. 111) σημειώνει ότι δημόσια αγαθά είναι «πράγματα που δεν δανείζονται στην αγορά προς παραγωγή, αγορά και πώληση. Πρέπει να παρέχονται προς όλους αλλιώς προς κανέναν και θα πρέπει να εξοφλούνται συλλογικά αλλιώς να μην υφίστανται». Αντίθετες και επίμονες κριτικές υποστηρίζουν ότι οι δημόσιες παροχές είναι αναποτελεσματικές και κατώτερες της δύναμης της αγοράς.

Συνοψίζοντας, τα δημόσια αγαθά, υπηρεσίες και οφέλη 1) υιοθετούνται μέσω δημοκρατικών συλλογικών διαδικασιών (ενδεικτικά ψηφίσεις νόμων), 2) χρηματοδοτούνται/επιχορηγούνται μέσω συλλογικών πληρωμών (ενδεικτικά μέσω κάποιου είδους κρατική δαπάνη ή φορολογία), 3) παρέχονται μέσω ενός δημοσίου κι εκτός αγοράς μηχανισμού παραγωγής και προσφοράς. Διακρίνονται τρεις κατηγορίες δημοσίων αγαθών: α) Όταν δεν υφίσταται αποτελεσματική αγορά, δηλαδή όταν ιδιώτες προμηθευτές δεν έχουν κίνητρο κέρδους για να προβούν σε σχετικές επενδύσεις ή όταν τα αγαθά αποτελούν προνομιακό πεδίο κρατικής επένδυσης και προμήθειας (π.χ. ασφάλεια της χώρας). β) Όταν η ιδιωτική επένδυση στα αγαθά και τις υπηρεσίες χαρακτηρίζεται από μεγάλο βαθμό αβεβαιότητας και συνιστά «ρίσκο»

ή όταν πρόκειται για κοινωνικά αγαθά, ευεργετήματα ή επιδόματα. γ) Όταν πρόκειται για αγαθά ή υπηρεσίες που συνιστούν φυσικό μονοπώλιο και όπου η δημόσια προστασία και παρέμβαση είναι πιο αποτελεσματική από τον ανταγωνισμό ανάμεσα σε πλείονες ιδιώτες επενδυτές.¹¹ Τέλος, δημόσια αγαθά είναι τα αγαθά που δεν προορίζονται για παραγωγή και διάθεση από τις δυνάμεις της αγοράς, καθώς: η παροχή τους προϋποθέτει πιο σύνθετες διαδικασίες από αυτές που διαθέτουν οι αγορές, απαντούν σε ανάγκες και δεν υπακούουν στους νόμους της ζήτησης και προσφοράς, παρέχονται ελεύθερα ή σε τιμές κοινωνικά ανεκτές. Τα δημόσια αγαθά παράγονται με ανθρώπινη παρέμβαση σε αντίθεση με τα φυσικά αγαθά τα οποία υπάρχουν ελεύθερα στη φύση. Αγαθά που αφορούν κρατικά παραγόμενα προϊόντα και δημόσιες υπηρεσίες συνιστούν υποκατηγορία της έννοιας του δημοσίου αγαθού το οποίο υποστασιοποιεί και εγκολπώνει μια ηθική έννοια, μια ηθική αξία και αντίληψη της κοινωνίας για το τι συνιστά «δημόσιο συμφέρον» ή «κοινωνικό συμφέρον» και όφελος. Βέβαια τα δημόσια αγαθά είναι μετρήσιμα μεγέθη και δεν συνιστούν αφηρημένες έννοιες, ιδέες ή αξίες. Η έννοια του δημοσίου «συμφεροντος» έχει πραγματική και πραγματολογική βάση. Τα δημόσια αγαθά προσδιορίζονται δια νόμου μέσω συλλογικών διαδικασιών από τα επίσημα σώματα της πολιτείας (π.χ. νομοθετική λειτουργία Βουλευτικών Σωμάτων) και χρηματοδοτούνται από κρατικές επενδύσεις ή τη φορολογία των πολιτών. Σε αυτό διακρίνονται από τα κοινωνικά

11. Βλ. ενδεικτικά, Hal R. Varian, *Microeconomic Analysis*. Andreu Mas-Colell, Whinston & Green, *Microeconomic Theory*. Gravelle & Rees, *Microeconomics*. Goodsell, C.T. (1990). 'Public Administration and the Public Interest'. in G.L. Wamsley and J.F.Wolf (eds), *Refounding Public Administration: Modern Paradoxes. Postmodern Challenges*. (paperbacked.). Sage. pp. 96-113. Morrell, K. (2009). "Governance and the public good". *Public Administration (journal)*, 87 (3): 538-56. Demsetz, H. (October 1970). "Full Access The Private Production of Public Goods". *Journal of Law and Economics*, 13 (2): 293 - 306. Coase, R. (October 1960). "*The Problem of Social Cost*". *Journal of Law and Economics*, 3: 1-44. Coase, R. (1988). *The Firm, the Market and the Law*. Chicago, Illinois: University of Chicago Press. Thompson, D. (2015). "The Proper Role of Government: Considering Public Goods and Private Goods". The Pennsylvania State University. Jakacky, G. (2016). "The Role of Government in Providing". Newsmax Finance. Brown, C. V.; Jackson, P. M. (1986). "The Economic Analysis of Public Goods", *Public Sector Economics*, 3rd Edition, Chapter 3, pp. 48-79. Besley, T.; Ghatak, M. (2001). "Government Versus Private Ownership of Public Goods". *The Quarterly Journal of Economics*, 116 (4): 1343-72.

αγαθά που προσδιορίζονται από άλλες συλλογικότητες (π.χ. δράσεις κοινωνίας πολιτών), ή από τα κοινωνικά αγαθά που αποτελούν πεδίο δημόσιας παρέμβασης στο πλαίσιο άσκησης της κοινωνικής πολιτικής (π.χ. επιδόματα). Σε κάποιες περιπτώσεις το Κράτος δύναται να εκχωρήσει τα δικαιώματά του αναφορικά με την παραγωγή και τη διάθεση δημοσίων αγαθών σε κρατικές ή υπό δημόσιο έλεγχο επιχειρήσεις κοινής ωφέλειας.¹²

Από την άλλη πλευρά η οικονομική, πολιτική και κοινωνική θεωρία μας έχουν εφοδιάσει και με μια άλλη έννοια η οποία επίσης συναπαρτίζεται από αγαθά, υπηρεσίες και προϊόντα ανταλλακτικού, επιχειρηματικού και εμπορεύσιμου χαρακτήρα (“commodities”). Κατά τον Marx ο όρος «commodity» αναφέρεται στην επιχειρηματοποίηση της αξίας της εργασίας. Δηλαδή, σε ένα αγαθό, προϊόν, δραστηριότητα ή υπηρεσία τα οποία παράγονται ή εξασφαλίζονται με την ανθρωπινή εργασία, τον εργασιακό μόχθο. Κάποια από αυτά τα προϊόντα έχουν αποκτήσει μια «αξία χρήσης» καθώς έχουν καταστεί αναγκαία και χρήσιμα όχι μόνο για μια καλύτερη ζωή αλλά για τη συντήρηση αυτής της ίδιας της ύπαρξης.¹³ Ανεξάρτητα από την ώθηση που έδωσε

12. Σχετικές αναφορές του ΟΟΣΑ τοποθετούν το ζήτημα των δημοσίων αγαθών σε παγκόσμια κλίμακα, υπερτονίζοντας τη συζήτηση για τα παγκόσμια δημόσια αγαθά. Ενδεικτικά αναφέρουμε τις αναφορές στα ζητήματα της τρύπας του όζοντος, της προστασίας του περιβάλλοντος, των εντατικών καλλιέργειών και της κλιματικής αλλαγής. Βλ. σχετικά: OECD Observer No 228, September 2001. Διαθέσιμο στο: http://oecdobserver.org/news/fullstory.php/aid/540/Understanding_global_public_goods.html#sthash.J461z82s.dpuf, επίσης τα Kaul, I. Grunberg, I. and Stern, Marc A. (1999). (eds) *Global Public Goods: International Cooperation in the 21 st Century*. Oxford University Press. Sandler, T. (1997) *Global Challenges: An Approach to Environmental, Political, and Economic Problems*, Cambridge University Press. Επίσης σχετικά είναι και τα κείμενα των Christopher A. Simon (2007), Is Energy a Public Good? Διαθέσιμο στο: <http://www.renewableenergyworld.com/articles/2007/07/is-energy-a-public-good-49201.html>, και James B. Quilligan *The Wealth of the Commons, A world beyond market & state, Why Distinguish Common Goods from Public Goods?* Διαθέσιμο στο: <http://wealthofthecommons.org/essay/why-distinguish-common-goods-public-goods>.

13. Karl M. (1987). “A Contribution to the Critique of Political Economy”. In the *Collected Works of Karl Marx and Frederick Engels, Volume 29*, International Publishers: New York. Karl M. (1987). “Outlines of the Critique of Political Economy”. In the *Collected Works of Karl Marx and Frederick Engels, Volume 28*, 80. International Publishers: New York. Karl M. (1987). “Capital in General: The Commodity”. In the *Collected works of Karl Marx and Frederick Engels, Volume 29*. International Publishers: New York.

αυτή η σκέψη καθώς και οι σχετικές σκέψεις των Smith και Ricardo¹⁴ στη διαμόρφωση της θεωρίας της υπεραξίας, εδώ μας απασχολεί η ώθηση που έδωσε στη διαμόρφωση της ιδέας και της πρακτικής παραγωγής προϊόντων όχι μόνο προς πώληση αλλά κυρίως προς ανταλλαγή σε αγορές –τα σύγχρονα παντός είδους χρηματιστήρια αγαθών, αξιών, τιμών αλλά και ρύπων– και άρα αγορές ανταλλαγής προϊόντων ισοτίμης ανταλλακτικής αξίας.

Σήμερα, στο πλαίσιο λειτουργίας μιας παγκόσμιας αγοράς αλλά και της ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς, ο όρος «commodity» χρησιμοποιείται ιδιαίτερα για οικονομικά ανταλλάξιμα και εμπορεύσιμα αγαθά, προϊόντα και υπηρεσίες των οποίων η ζήτηση δεν επιφέρει ποιοτική διαφοροποίηση –δηλαδή διαφοροποίηση αξιών και τιμών– εντός μιας και της αυτής αγοράς. Στη σύγχρονη παγκοσμιοποιημένη αγορά η παραγωγή πετρελαίου, φυσικού αερίου, άνθρακα και γενικά υγρών καυσίμων, υπάγεται σε αυτήν την κατηγορία καθώς η ζήτηση και η προσφορά υπάγονται και ρυθμίζονται στο πλαίσιο λειτουργίας της ενιαίας παγκόσμιας αγοράς ανεξάρτητα από τους κατ'ιδίαν παραγωγούς ή τόπους παραγωγής. Ιδιαίτερη κατηγορία ανταλλάξιμου επιχειρηματικού χρηματιστηριακού προϊόντος αποτελεί το ηλεκτρικό ρεύμα το οποίο εμφανίζει το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό ότι η αποθήκευσή του όταν είναι εφικτή κοστίζει ιδιαίτερα ακριβά και συνήθως καταναλώνεται αμέσως με την παραγωγή του. Άρα η τιμή παραγωγής του ηλεκτρικού ρεύματος μπορεί να διαφοροποιηθεί στην αγορά ανάλογα με τη μέθοδο παραγωγής του ιδιαίτερα στις περιπτώσεις αγορών που επιτρέπουν επιλογή πηγής παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος και επιτρέπουν την προτίμηση των αγοραστών για την περισσότερο ακριβή μορφή των ανανεώσιμων πηγών.¹⁵

14. Karl M.(1987). *Capital: Volume I* & “Capital”. In the *Collected Works of Karl Marx and Frederick Engels*, Volume 35. International Publishers: New York. Adam S. (1970). *Wealth of Nations*. London: Pelican Books. David R. (1971). *Principles of Political Economy and Taxation*. London: Pelican Books. Adam S.(1970). *Wealth of Nations*. London: Pelican Books.

15. [<http://beginnersinvest.about.com/cs/commodities/f/whatcommodities.htm>] O'Sullivan, A.; Steven M. Sheffrin (2004). *Economics: Principles in action*. Pearson / Prentice Hall. Gorton GB, et al. (2008). The Fundamentals of Commodity Futures Returns. Yale ICF Working Paper No. 07-08. Pricing in Electricity Markets: A Mean Reverting Jump Diffusion Model with Seasonality [http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=592262]. Conceptual Problems in commodity regu-

Η θεωρητική αυτή αφετηρία μας επιτρέπει να αποκωδικοποιήσουμε πληρέστερα τη σύγχρονη εγχώρια πολιτική ρητορεία και τις κυβερνητικές επιδιώξεις και επιλογές στο πεδίο της ενέργειας, τα οποία κατατείνουν στα ακόλουθα:

Το τοπίο της ενεργειακής πολιτικής της χώρας σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να θεωρηθεί ενιαίο. Από τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια και μέχρι την τελευταία δεκαετία του 20^{ου} αιώνα το πεδίο της ενέργειας γίνεται αντιληπτό από όλες τις κυβερνήσεις του τόπου ως προνομιακό πεδίο άσκησης μιας δυναμικής στην ένταση και την έκτασή της κρατικής πολιτικής η οποία με εκχώρηση αρμοδιοτήτων σε μια δημόσια επιχείρηση, κοινής μάλιστα ωφέλειας, υλοποιεί μια δημόσια πολιτική ελέγχου και παρέμβασης των εισαγωγών, της παραγωγής, της διανομής και των τιμών των ενεργειακών πόρων, των πηγών και του ενεργειακού προϊόντος. Κατά την περίοδο αυτή, όπως ήδη τονίστηκε τα μείζονα διακυβεύματα αφορούσαν τα εξής:

1) Τη μείωση της εξάρτησης από τις χώρες παραγωγής πετρελαίου του εξωτερικού, καθώς οι εγχώριοι πόροι ούτε αξιοποιήσιμοι επαρκώς ήταν, ούτε η εκμετάλλευσή τους κάλυπτε αποτελεσματικά τις διαρκώς αυξανόμενες καταναλωτικές ανάγκες των βιομηχανιών, των επιχειρήσεων, του Κράτους, των τοπικών αρχών και των πολιτών. Η μείωση αυτής της εξάρτησης ήταν κατά καιρούς επιτακτική συναρτώμενη με το θέμα του νομίσιματος – ενός αδύναμου νομίσιματος με χαμηλή συναλλαγματική αξία και διαρκείς ανατιμήσεις. 2) Μέχρι την τελευταία δεκαετία του 20^{ου} αιώνα οι ελληνικές κυβερνήσεις υιοθέτησαν τη στρατηγική επιλογή της ενέργειας ως δημόσιου αγαθού με την έννοια που προαναφέραμε. Οι ιδιώτες επενδυτές εξαφανίζονται και μια δημόσια επιχείρηση «κοινής ωφέλειας» αναλαμβάνει κατ'εκχώρησιν δικαιώματα παραγωγής και πώλησης ενέργειας-ηλεκτρικού ρεύματος. Συγχρόνως, στρατηγική ήταν και η επιλογή της εντατικής εκμετάλλευσής του ενεργειακού δυναμικού της χώρας. Έτσι, ιδρύονται, και σταδιακά επεκτείνονται, υδροηλεκτρικοί σταθμοί για την εκμετάλλευσή του υδάτινου δυναμικού (ενδεικτικά Λάδωνας) και αρχίζει και μεγεθύνεται με εντατικό τρόπο η εξόρυξη των εγχώριων κοιτασμάτων λιγνίτη (Πτολεμαΐδα, Μεγαλόπολη, Αλιβέρι). Παράλλη-

lation [<http://blogs.reuters.com/great-debate/2009/05/05/conceptual-problema-in-commodity-regulation/>]. Berrie, T.W. and Hoyle, M. (1985). "Treating energy as a commodity". In *Energy Policy*, December 1985, pp. 506-510.

λα ιδρύονται και λειτουργούν θερμοηλεκτρικοί σταθμοί παραγωγής ενέργειας με υγρά καύσιμα κυρίως εισαγόμενα καθώς τα κοιτάσματα του Πρίνου δεν είναι επαρκή για να καλύψουν τις σχετικές ανάγκες (Λαύριο, Κερατσίνι, Πάρος, Κρήτη κλπ.). Αυτή η πολιτική είχε θετικές επιπτώσεις διότι επί σειρά ετών παρήχθη χαμηλού κόστους ενέργεια, τόσο για τις επιχειρήσεις όσο και για τα νοικοκυριά και η χώρα απέκτησε υψηλού επιπέδου ενεργειακή ασφάλεια και επάρκεια. Η μονοπωλιακή άσκηση των παραπάνω δικαιωμάτων παραγωγής και πώλησης ενέργειας-ηλεκτρικού ρεύματος από τη Δ.Ε.Η. είχε θετικές επιπτώσεις με τον εκάστοτε αναπροσδιορισμό του μείγματος παραγωγής ενέργειας για τη διασφάλιση απρόσκοπτης επάρκειας και ενεργειακής ασφάλειας είχε όμως αρνητικές επιπτώσεις αναφορικά με την επιβολή «μονοκαλλιιεργειών» –ιδιαίτερα στις λιγνιτικές περιοχές, επί σειρά ετών– και τη μη σύγχρονη και δυναμική δραστηριοποίηση στο πεδίο των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας που θα ενίσχυαν την ανεξάρτησή. Ως αποτέλεσμα το μείγμα παραγωγής ενέργειας εξακολουθεί να παραμένει εν μέρει ετεροκαθοριζόμενο από εισαγωγές και εξακολουθεί να χαρακτηρίζεται από εποχικότητα λόγω των αυξημένων αναγκών του θέρους, που οφείλονται στην άνοδο του τουρισμού και στο φαινόμενο του θερμοκηπίου το οποίο πλήττει τα αστικά κέντρα της χώρας από τις αρχές της δεκαετίας του '80 κι εντεύθεν.

Η πολιτική αυτή με το τέλος της πρώτης δεκαετίας του 21^{ου} αιώνα αναπροσδιορίζεται για τους λόγους που προαναφέρθηκαν. Το πεδίο της ενέργειας δεν αποτελεί πλέον προνομιακό πεδίο άσκησης κρατικής πολιτικής. Με την είσοδο δε της Δ.Ε.Η., (Δ.Ε.Η. Α.Ε. πλέον), στο χρηματιστήριο, το υπό κρατικό έλεγχο δημόσιο αγαθό της ενέργειας απελευθερώνεται και μετατρέπεται σε ανταλλάξιμο και εμπορεύσιμο επιχειρηματικό προϊόν στις αγορές (commodity). Ιδιώτες επενδυτές επανεμφανίζονται και δραστηριοποιούνται στο πεδίο της ενέργειας και η έμφαση τίθεται στην εκμετάλλευση των φυσικών πόρων και των ενεργοφόρων πηγών και από ιδιώτες.

Ο αναπροσδιορισμός της εγχώριας πολιτικής ενέργειας δεν είναι ανεξάρτητος από την ευρωπαϊκή πολιτική ενέργειας. Αντιθέτως, είναι απολύτως ευθυγραμμισμένος με αυτήν, τόσο όσον αφορά τα κεντρικά διλήμματα τα οποία αντιμετωπίζει η Ευρωπαϊκή Ένωση στην επιδίωξη της ενεργειακής επάρκειας και ασφάλειας για τα κράτη-μέλη της, όσο και στην επιδίωξη μιας κοινής ενεργειακής πολιτικής σε ευρωπαϊκό

επίπεδο. Αυτά τα διλήμματα διπθούνται μέσα από την έμφαση που τίθεται από την ευρωπαϊκή στρατηγική κατά την τελευταία 20ετία στην απελευθέρωση της αγοράς ενέργειας, η οποία έχει δημιουργήσει νέες προκλήσεις ως προς την αλλαγή των προτεραιοτήτων της Ε.Ε. από την υπεράσπιση των κυριαρχικών δικαιωμάτων των κρατών προς την υπεράσπιση των αγορών και από την υπεράσπιση της ενεργειακής επάρκειας και ασφάλειας στην απελευθέρωση των αγορών.¹⁶ Είναι γεγονός ότι οι προτεραιότητες της Ε.Ε. αναφορικά με την ενεργειακή ασφάλεια, την απελευθέρωση των αγορών και την προστασία του περιβάλλοντος έχουν μεταβληθεί τα τελευταία χρόνια. Σε ολόκληρη την Ευρώπη η μεταπολεμική πολιτική ενέργειας έθετε προτεραιότητα σε ζητήματα εφοδιασμού, επάρκειας και ασφάλειας ενέργειας (energy supply – energy safety), μέσω κυβερνητικών δημόσιων φορέων και δομών οι οποίες διασφάλιζαν μακροπρόθεσμο σχεδιασμό και δημόσιο έλεγχο, καθώς και δυνατότητα κρατικής παρέμβασης. Κατά την τελευταία 20ετία, η πολιτική αυτή έχει μετατοπιστεί και θέτει μεγάλη έμφαση στην επιστράτευση των δυνάμεων της αγοράς και της ιδιωτικής πρωτοβουλίας. Αυτή η στρατηγική επιλογή είχε τεράστια σημασία ως προς τους όρους και τα μέσα με βάση τα οποία λαμβάνονται οι αποφάσεις και διενεργούνται οι επενδύσεις στο πεδίο της ενέργειας. Καθώς η ενέργεια έφθασε να θεωρείται «ένα επιπλέον ανταλλάξιμο επιχειρηματικό προϊόν – commodity» (McGowan, 2008), το οποίο προσδιοριζόταν από τη λογική των δυνάμεων της αγοράς, άρχισε να επικρατεί μια βραχυπρόθεσμη προοπτική εις βάρος του μακροχρόνιου σχεδιασμού για την επάρκεια και την ασφάλεια ενέργειας στην Ευρώπη, πολλά από τα κράτη-μέλη της οποίας δεν διαθέτουν ενεργειακή αυτάρκεια. Οι εξελίξεις όμως στο οικονομικό και γεωπολιτικό στερέωμα από το 2008 κι εντεύθεν έχουν οδηγήσει σε μια επιστροφή του προβληματισμού για την ενεργειακή πολιτική της Ευρώπης, αν και δεν έχουν οδηγήσει σε μια αντιστροφή της πολιτικής υποστήριξης της απελευθέρωσης των αγορών.¹⁷

16. McGowan, F. (2008). 'Can the European Union's Market Liberalism Ensure Energy Security in a Time of "Economic Nationalism"'. *Journal of Contemporary European Research*. Vol. 4, No. 2, pp. 90-106.

17. McGowan, F. (2008). 'Can the European Union's Market Liberalism Ensure Energy Security in a Time of "Economic Nationalism"'. *Journal of Contemporary European Research*. Vol. 4, No. 2, pp. 90-106. Επίσης βλ. ενδεικτικά τα: Energy Charter

Στη βάση των παραπάνω καθίστανται κατανοήσιμες τόσο η εγχώρια πολιτική ρητορεία όλων των αρμοδίων κυβερνητικών παραγόντων όσο και η εγχώρια πολιτική ενέργειας που προωθείται. Τα μείζονα σύγχρονα διακυβεύματα όπως εκφράζονται από τα εκάστοτε κυβερνητικά χείλη της τελευταίας εικοσαετίας αφορούν τα κάτωθι:

Η γεωπολιτική συνιστώσα, τα «οικόπεδα» και το θέμα των αγωγών

Αποτελεί κοινή επιδίωξη των κυβερνήσεων της τελευταίας εικοσαετίας η προώθηση του πεδίου της ενέργειας ως προνομιακού πεδίου ενίσχυσης της γεωπολιτικά στρατηγικής θέσης της χώρας. Ως προς αυτήν την στρατηγική επιλογή και με δεδομένη την ανεπάρκεια φυσικών ενεργειακών πόρων, ιδιαίτερα του Ευρωπαϊκού Βορρά, προωθείται μια ιδιαίτερα επιθυμητή εικόνα της Ελλάδας «ως λαιμού της ενέργειας». ¹⁸ Όπως χαρακτηριστικά υποστηρίζεται «η χώρα έχει κρίσιμο ρόλο να διαδραματίσει, ως παράγοντας σταθερότητας στην περιοχή». ¹⁹ Διαπιστώνεται μια συναντίληψη –κυρίως ανάμεσα σε εκπροσώπους των προηγούμενων της παρούσας κυβερνήσεων– που συνίσταται στο ότι ακριβώς επειδή η ενέργεια συνιστά «βασικό πυλώνα του νέου ευρωπαϊκού μοντέλου... πρέπει να αξιοποιήσουμε τη γεωγραφική, γεωπολιτική μας θέση, τον ορυκτό μας πλούτο. Μπορούμε να γίνουμε ενεργειακός κόμβος... Ιδιαίτερα καθώς οδηγούμαστε σε μια παγκόσμια γεωπολιτική εντροπία... Πρέπει να ασκηθεί ανεξάρτητη πολυδιάστατη ενεργειακή πολιτική και διπλωματία». ²⁰ Η γενική αντίληψη εμφορείται από την ιδέα ότι «χρειάζεται μια πολυδιάστατη πολιτική. Πολιτική πολλών οδών και οδεύσεων. Τα γεωπολιτικά βοηθούν». ²¹ Επιπλέον,

Treaty Secretariat (2002). *The Energy Charter Treaty: A Reader's Guide*. Brussels: ECT. Haghghi, S. (2007). *Energy Security: the External Legal Relations of the European Union with Major Oil and Gas Supplying Countries*. Oxford, Hart. Roller, L., Delgado, J. and Friederiszick, H. (2007). *Energy: Choices for Europe*. Brussels: Bruegel. Yergin, D. (2006). 'Ensuring Energy Security', *Foreign Affairs*. 85 (2), pp. 69-82.

18. Φώλιας Χ. (Ν.Δ. Πρώην Υπουργός Ανάπτυξης), Athens Energy Forum, 2-3/2/2016.

19. Παπαγεωργίου Μ. (Πρώην Υφυπουργός Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής - ΝΔ) Athens Energy Forum, 2-3/2/2016.

20. Μανιάτης Ι. (Πρώην Υπουργός Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής - ΠΑΣΟΚ), Athens Energy Forum, 2-3/2/2016.

21. Χατζηδάκης Κ. (ΝΔ) - (Πρώην Υπ. Ανάπτυξης), Athens Energy Forum, 2-3/2/2016.

η χώρα θεάται ως «transit» χώρα, αγωγός μεταφοράς... «Η ενέργεια μπορεί να συμβάλει στην έξοδο από την κρίση. Πρέπει να ανοίξουν τα συρτάρια με τα επενδυτικά σχέδια για την ενεργειακή αναβάθμιση της χώρας τα επόμενα χρόνια. Το περιβάλλον είναι θελκτικό».22 Συχνές είναι οι επαναλήψεις της αντίληψης περί της «αναβάθμισης του ενεργειακού ρόλου της χώρας στον παγκόσμιο ενεργειακό χάρτη και της αξιοποίησης των ενεργειακών τριγώνων (Ελλάδα, Κύπρος, Ισραήλ/Κύπρος, Ισραήλ, Αίγυπτος)».23

Έτσι, εισάγεται και το ζήτημα των «ζωνών» (ΑΟΖ) και των «οικοπέδων», των τμημάτων δηλαδή του ελληνικού υποθαλάσσιου χώρου που ενδέχεται να φιλοξενούν μεγάλες ποσότητες φυσικού αερίου και πετρελαίου, όπως τεκμαίρεται από μελέτες, και τα οποία τμήματα τοποθετούνται όχι μόνο στο Ν. Αιγαίο αλλά και νοτίως της Κρήτης και σε μεγάλη επιφάνεια του υποθαλάσσιου χώρου του Ιονίου Πελάγους. Οι σχετικές γεωτρήσεις τουλάχιστον σε αναγνωριστικό επίπεδο βρίσκουν σύμφωνες όλες τις πλευρές. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται «γεωτρήσεις πρέπει να επιδιωχθούν στην Ελλάδα και Ιταλία για πετρέλαιο».24

Οι «αγωγοί» (τα παντός είδους «ρεύματα – streams»), προμήθειας της γηραιάς Ηπείρου με επάρκεια ενεργειακών πόρων (με μεταφορά ιδιαίτερα φυσικού αερίου) έχουν αναδειχθεί σε ένα επιπλέον διακύβευμα και σημείο τριβών για τους όρους προώθησής τους ανάμεσα στις κυβερνήσεις και τις αντιπολιτεύσεις των τελευταίων ετών. Πολλές αναφορές εξαντλούνται στο θέμα των αγωγών προμήθειας φυσικού αερίου από παραγωγούς χώρες με πλούσια κοιτάσματα (Ρωσία, Αζερμπαϊτζάν, Ισραήλ, Ιράν, κ.λπ.) καθώς και ανάμεσα στις επενδυτικές ευκαιρίες που παρουσιάζονται από την υιοθέτηση των περισσοτέρων επενδύσεων σε πετρέλαιο ή φυσικό αέριο. Έμφαση τίθεται στο ζήτημα της αξιοποίησης της χώρας για τη διέλευση των «ρευμάτων» ή/και την αξιοποίησή τους για εγχώριους σκοπούς [ΤΑΠ (Trans Adriatic Pipeline), IGB (Gas Interconnector Greece – Bulgaria), Eastern Mediterranean Euro-connector, North Stream, South Stream, Greek

22. Θεοχάρης Χ. (ΓΤΔΕ πρώην, ΠΟΤΑΜΙ), Athens Energy Forum, 2-3/2/2016.

23. Παπαγεωργίου Μ. (Πρώην Υφυπουργός Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής - ΝΔ) Athens Energy Forum, 2-3/2/2016.

24. Μάρδας Α. (Πρώην Υπουργός Οικονομικών, ΣΥΡΙΖΑ), Athens Energy Forum, 2-3/2/2016.

– Turkish Stream].²⁵ «Ο ΤΑΠ πάει καλά. Πρέπει όμως να ενισχυθεί και ένας νέος κάθετος ενεργειακός διάδρομος στην Ευρώπη τύπου IGB... Τα έργα στην Αλεξανδρούπολη (πλωτός σταθμός), πρέπει να αναχθούν σε έργα προτεραιότητας και πηγή τροφοδοσίας με φυσικό αέριο ενώ μαζί με τις εγκαταστάσεις στη Ρεβυθούσα θα οδηγηθούμε και σε φθινό κόστος... Να αναπτυχθούν συνεργασίες με Ισραήλ και Αίγυπτο... Η Κύπρος να αναχθεί σε ενεργειακό δόγμα, όχι απλά ενεργειακή συνεργασία».²⁶ Στο θέμα των αγωγών διαπιστώνονται ψήγματα συναίνεσης ανάμεσα σε όλες τις πολιτικές παρατάξεις καθώς και για την παρούσα κυβέρνηση «οι “αγωγοί” που θα διέλθουν από τη χώρα έχουν θετικές συνέπειες για την απασχόληση και τους παραγωγούς ενέργειας».²⁷

Η ενέργεια ως δημόσιο ή επιχειρηματικό αγαθό

Οι αντιλήψεις και η χάραξη της εθνικής στρατηγικής για την ενέργεια στη χώρα δεν αψίστανται της ευρωπαϊκής πολιτικής. Έτσι, οι απόψεις και οι πολιτικές που επικράτησαν μέχρι το τέλος του 2014 σε κυβερνητικό επίπεδο υιοθέτησαν το δόγμα της απελευθέρωσης της αγοράς ενέργειας υπό το πρίσμα της αντίληψης ότι η ενέργεια είναι εμπορεύσιμο και ανταλλάξιμο επιχειρηματικό προϊόν (commodity). Ως τέτοιο, ρυθμίζεται από τους κανόνες και τις δυνάμεις της αγοράς ή των αγορών. Τα συναφή επιχειρήματα είναι χαρακτηριστικά: «Η ενέργεια είναι προνομιακό πεδίο για επενδυτικό boom... Πρέπει να γίνουν μεταρρυθμίσεις. Να υιοθετηθούν καλές πρακτικές... Να ακολουθήσουμε τους κανόνες των Βρυξελλών... Πρέπει να προχωρήσουμε προς την απελευθέρωση των αγορών. Μπορούμε να εναρμονιστούμε με τους κανόνες της Ε.Ε. Να μην ακολουθούμε συντηχητικά συμφέροντα. Είμαστε ελκυστικοί για επενδύσεις... Η πολιτική της απελευθέρωσης είναι κοινωνική πολιτική... Κρίνεται απαραίτητο να απελευθερωθεί

25. Χατζηδάκης Κ. (ΝΔ) - (Πρώην Υπ. Ανάπτυξης), Παπαγεωργίου Μ. (Πρώην Υφυπουργός Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής - ΝΔ), Μανιάτης Ι. (Πρώην Υπουργός Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής -ΠΑΣΟΚ), Μάρδας Α. (Πρώην Υπουργός Οικονομικών, ΣΥΡΙΖΑ), Athens Energy Forum, 2-3/2/2016.

26. Μανιάτης Ι. (Πρώην Υπουργός Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής -ΠΑΣΟΚ), Athens Energy Forum, 2-3/2/2016.

27. Σκουρλέτης Π. (Υπουργός Ενέργειας και Περιβάλλοντος, ΣΥΡΙΖΑ), Athens Energy Forum, 2-3/2/2016.

η αγορά ηλεκτρικής ενέργειας με το 50% σε ιδιώτες εκτός Δ.Ε.Η.».²⁸ Πρέπει να προωθήσουμε «φιλο-επενδυτικά σχέδια. να προωθήσουμε την ενεργειακή επάρκεια και ασφάλεια».²⁹ Είναι αναγκαία «η απελευθέρωση της αγοράς ενέργειας... να επαναφέρουμε τον ενεργειακό κλάδο στο επίκεντρο με: α) ανταγωνιστικές τιμές που θα οδηγήσουν στην ανασυγκρότηση της οικονομίας της χώρας, β) διασφάλιση της ενεργειακής ασφάλειας που αποτελεί διεθνές ζητούμενο, γ) επενδύσεις στον ηλεκτρισμό και το φυσικό αέριο, με απελευθέρωση των υγιών δυνάμεων του ανταγωνισμού. Η Ρ.Α.Ε. πρέπει να κατευθυνθεί προς την υιοθέτηση ενός μείγματος και να ανοίξει τον ανταγωνισμό με ίσους κανόνες και ίδιες τιμές, δ) προσέλκυση επενδύσεων σε όλα τα φάσμα πηγών».³⁰ Και αυτά όλα διότι «η ενέργεια είναι μια πολύ μεγάλη επενδυτική ευκαιρία για την επιχειρηματικότητα, το κέρδος, την αγορά. Οι νόμοι πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τους την αγορά».³¹

Από το 2015 κι εντεύθεν υπήρξε μια σχετική κυβερνητική μετατόπιση προς την κατεύθυνση υπεράσπισης της ενέργειας όχι μονοδιάστατα ως επιχειρηματικού αλλά και ως δημόσιου και κοινωνικού αγαθού. Έτσι, ενώ δεν αμφισβητείται το ότι «ο νέος κόσμος της ενέργειας συνιστά δημιουργική ανατροπή στην προσέγγιση των ενεργειακών ζητημάτων»,³² η κυβέρνηση «βλέπει την ενέργεια ως κοινωνικό, αλλά και εμπορεύσιμο αγαθό και αναγνωρίζει ένα πεδίο αγοράς ενέργειας»,³³ και κινείται προς την κατεύθυνση της επίτευξης μιας «ιδανικής ισορροπίας των αντιθέσεων, ανάμεσα σε παράγοντες, συμπερόντα και ανάγκες. Η εξίσωση είναι δύσκολη. Οι κατευθύνσεις πολιτικής ενσωματώνουν την πολιτική της Ε.Ε. με την οπτική του οφέλους για την κοινωνία και το τρίπτυχο: παραγωγό-καταναλωτές και προστασία του περιβάλλοντος... Γι' αυτό και οδεύουμε προς αλλαγή του

28. Χατζηδάκης Κ. (ΝΔ) - (Πρώην Υπ. Ανάπτυξης), Athens Energy Forum, 2-3/2/2016.

29. Μανιάτης Ι. (Πρώην Υπουργός Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής - ΠΑΣΟΚ), Athens Energy Forum, 2-3/2/2016.

30. Παπαγεωργίου Μ. (Πρώην Υφυπουργός Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής - ΝΔ) Athens Energy Forum, 2-3/2/2016.

31. Φώλιας Χ. (Ν.Δ. Πρώην Υπουργός Ανάπτυξης), Athens Energy Forum, 2-3/2/2016.

32. Σκουρλέτης Π. (Υπουργός Ενέργειας και Περιβάλλοντος, ΣΥΡΙΖΑ), Athens Energy Forum, 2-3/2/2016.

33. Σκουρλέτης Π. (Υπουργός Ενέργειας και Περιβάλλοντος, ΣΥΡΙΖΑ), Athens Energy Forum, 2-3/2/2016.

μείγματος με προτεραιότητα στις Α.Π.Ε... Οι Α.Π.Ε. αναδεικνύονται σε τομέα αιχμής. Βοηθούν στην κλιματική αναστροφή. Δεν πρόκειται για τυπική εναρμόνιση με τα ευρωπαϊκά κρατούντα. Επιδίωξη είναι η καθαρή ενέργεια και η προστασία του περιβάλλοντος που να μην αντι-στρατεύεται όμως την ενεργειακή φτώχεια και τις ανάγκες του πολίτη. Ιδιαίτερα για τη γεωθερμία υπάρχει πρόθεση αξιοποίησης των σχετικών ενεργειακών σχεδίων. Ενεργειακών σχεδίων προς εξυπηρέτηση των τοπικών αναγκών των νησιών, εξοικονόμηση ενέργειας, βέλτιστη εξοικονόμηση πόρων και εξοικονόμηση κατ' οίκον... Βέβαια διαπιστώνεται ένα έλλειμμα προετοιμασίας για την αξιοποίηση βιομάζας και γεωθερμίας... Η προσοχή είναι στραμμένη στους υδρογονάνθρακες και τις διεθνείς τιμές πετρελαίου... Στόχος μας είναι οι επενδύσεις σε Δυτική Ελλάδα, Ιόνιο, Νότια Κρήτη (κοιτάσματα πετρελαίου/φυσικού αερίου) όχι όμως με έργα περιβαλλοντικής επιβάρυνσης στο όνομα της οικονομίας του κέρδους της ανάπτυξης... Στόχος μας επίσης είναι η διασύνδεση των Κυκλάδων και της Κρήτης».³⁴ Βεβαίως, η κυβέρνηση αντιλαμβάνεται ότι στόχος της Ε.Ε. είναι η ενεργειακή ένωση της Ευρώπης. «Στόχος είναι να γκρεμίσουμε τα ενεργειακά σύνορα.... Με ενέργεια όμως περιβαλλοντικά βιώσιμη, επαρκή, με ενεργειακή ασφάλεια και οφέλη για την οικονομία».³⁵ Όμως η θέση της κυβέρνησης είναι σταθερή για τον δημόσιο έλεγχο των δικτύων ηλεκτρισμού... Η Δ.Ε.Η. θα πρέπει να παραμείνει ως παράγοντας σταθερότητας... και δεν είναι επιθυμητή η συρρίκνωσή της».³⁶

Η παράμετρος της κλιματικής αλλαγής

Η συνιστώσα της κλιματικής αλλαγής ενσωματώνεται στο λόγο όλων των εκπροσώπων των πολιτικών δυνάμεων του τόπου υπό το πρίσμα και των αποφάσεων της πρόσφατης Συνδιάσκεψης του Παρισιού για το Κλίμα.³⁷ Διαπιστώνεται μια συναντίληψη και συναινετικός διάλογος για τη σπουδαιότητα της παραμέτρου καθώς τα διακυβεύμα-

34. Σκουρλέτης Π. (Υπουργός Ενέργειας και Περιβάλλοντος, ΣΥΡΙΖΑ), Athens Energy Forum, 2-3/2/2016.

35. Σκουρλέτης Π. (Υπουργός Ενέργειας και Περιβάλλοντος, ΣΥΡΙΖΑ), Athens Energy Forum, 2-3/2/2016.

36. Σκουρλέτης Π. (Υπουργός Ενέργειας και Περιβάλλοντος, ΣΥΡΙΖΑ), Athens Energy Forum, 2-3/2/2016.

37. Βλ. ανωτ. σχετική σημείωση.

τα συνοψίζονται στα εξής: Κοινωνίες χαμηλής εκπομπής αερίων του θερμοκηπίου. Καθαρή ενέργεια αλλά με αδιάκοπη ροή και επάρκεια. Επενδύσεις φιλικές προς το περιβάλλον και ανάπτυξη νέων τεχνολογιών μεταφοράς και αποθήκευσης ενέργειας. Ελαχιστοποίηση της ενεργειακής απληστίας («energy greed»). Στο επίπεδο όμως χάραξης και άσκησης ενεργειακής πολιτικής τόσο σε ευρωπαϊκό – διεθνές, όσο και σε ενδοκρατικό επίπεδο διαπιστώνεται ότι τα διακυβεύματα αυτά έχουν δημιουργήσει έναν πόλεμο ανταγωνιστών παγκοσμίως ανάμεσα σε παραδοσιακούς πρωταγωνιστές - εταιρίες παραγωγής και διακίνησης υγρών καυσίμων και λοιπών ενεργειακών πόρων, που επιθυμούν να διατηρήσουν τη θέση τους στην αγορά, και εταιριών που χρησιμοποιώντας ανανεώσιμες πηγές διεκδικούν το δικό τους μερίδιο.³⁸ Κατά τον χρόνο της έρευνας αυτή η διαπίστωση ισχύει και για τη χώρα μας με σημαντικό πεδίο ανταγωνισμών ανάμεσα στη Δ.Ε.Η. Α.Ε. και τις ιδιωτικές εταιρίες ενέργειας. Οι ιδιώτες επενδυτές στρέφονται στρατηγικά ανταγωνιστικά απέναντι στη δημόσια επιχείρηση ηλεκτρισμού και τις δραστηριότητές της. Όσο η Δ.Ε.Η. διατηρεί την προνομακία της θέση στην εγχώρια αγορά και επενδύει στην ενίσχυση της θέσης της, τόσο ως παραγωγός όσο και ως παροχέας ενέργειας σε βιομηχανία και νοικοκυριά, οι ιδιώτες επενδυτές «αποδυναμώνονται». Όπως υποστηρίζουν, η Δ.Ε.Η. ασκεί «μονοπώλιο ενάντια στους κανόνες του ανταγωνισμού» (αφού διατηρεί τον άνθρακα/λιγνίτη και τα νερά). Το δε θεσμικό πλαίσιο δεν προωθεί ούτε και προστατεύει την εγκατάσταση και λειτουργία των δικών τους επενδυτικών σχεδίων και είναι ανεπαρκές. Οι ιδιώτες επενδυτές θεωρούν ότι με τις επενδύσεις τους βοηθούν στην απασχόληση ενώ η απόσυρσή τους από την ελληνική αγορά θα οδηγήσει σε κλείσιμο υποδομών και αύξηση ανεργίας σε μια ιδιαίτερα κρίσιμη στιγμή για τη χώρα. Υποστηρίζουν μάλιστα πως είναι η δική τους δραστηριοποίηση που υπηρετώντας τον ανταγωνισμό «ρίχνει τις τιμές, το κόστος ενέργειας». Επιθυμούν να δραστηριοποιηθούν με επενδύσεις σε τεχνολογίες μεγαλύτερης αποδοτικότητας, τροφοδοσίας, αποθήκευσης και μεταφοράς ενέργειας, αλλά εμμένουν στην απελευθέρωση της αγοράς ενέργειας.³⁹

38. Athens Energy Forum, 2-3/2/2016.

39. Athens Energy Forum, 2-3/2/2016: Τοποθετήσεις εκπροσώπων της Δ.Ε.Η. Α.Ε. και ιδιωτικών εταιριών ενέργειας.

Το στοίχημα της εξοικονόμησης ενέργειας

Ο στόχος του «περιορισμού της σπατάλης» κατά τον Ζολώτα,⁴⁰ επιβεβαιώνεται και στη σύγχρονη συγκυρία με τον όρο «εξοικονόμηση ενέργειας» και με αυτόν τον τρόπο συνιστά ταυτόχρονα ένα παλαιό και ένα νέο διακύβευμα της ενεργειακής πολιτικής της χώρας. Η οικονομία στο πεδίο της κατανάλωσης ενέργειας συνιστά επίσης κι έναν τόπο ευρύτατης συναίνεσης μεταξύ των πολιτικών δυνάμεων του τόπου, κυβερνώντων και αντιπολιτευομένων. Από το 2010 κι εντεύθεν, έχει ήδη εφαρμοστεί ένα πρόγραμμα με τον τίτλο «εξοικονομώ κατ' οίκον» από προηγούμενες κυβερνήσεις, ενώ και η παρούσα κυβέρνηση έχει θέσει «ένα νέο target model το οποίο συνίσταται στην εξισορρόπηση του μείγματος, την ενίσχυση της ενεργειακής απόδοσης, τη μείωση της κατανάλωσης ενέργειας, με έμφαση στην ενίσχυση της ενεργειακής απόδοσης κτηρίων και την μετατροπή των κτηρίων σε κτήρια μηδενικής κατανάλωσης ενέργειας».⁴¹ Η κυβερνητική πολιτική κατά τον χρόνο της έρευνας περιελάμβανε ενίσχυση του μείγματος παραγωγής ενέργειας με αυξημένη συμμετοχή των Α.Π.Ε., ενεργειακή εξοικονόμηση και βελτίωση της ενεργειακής αποδοτικότητας με επενδύσεις στη δικτύωση και την ενεργειακή αναβάθμιση κτηρίων και λοιπών υποδομών. «Ο νόμος 4343/15 είναι νόμος εξοικονόμησης ενέργειας. Στοχεύουμε στον περιορισμό της κατανάλωσης χωρίς μείωση του επιπέδου ζωής. Οι Δήμοι καλούνται να εκπονήσουν Σχέδια Δράσης Ενεργειακής Διαχείρισης... Προβλέπεται η εφαρμογή ενός νέου επιδοτούμενου προγράμματος εξοικονόμησης κατ' οίκον, προς ενίσχυση των οικονομικά ασθενέστερων στρωμάτων, προς εξυπηρέτηση του δημοσίου συμφέροντος, προς αποκατάσταση των πλέον ενεργοβόρων κατοικιών, των κατοικιών των πλέον φτωχών».⁴²

Η εξοικονόμηση ενέργειας στην Ελλάδα της κρίσης όμως εξισοροπήθηκε σχεδόν αυτόματα και χωρίς καμία σχετική κυβερνητική παρέμβαση εξαιτίας του φαινομένου της «ενεργειακής φτώχειας». Η κατανάλωση ενέργειας μειώθηκε δραματικά τόσο στις επιχειρήσεις,

40. Ζολώτας 1975, βλ. ανωτ. σημ.

41. Βερίοπουλος Μ. (ΓΤ Ενέργειας, Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας, ΣΥΡΙΖΑ), Athens Energy Forum, 2-3/2/2016.

42. Βερίοπουλος Μ. (ΓΤ Ενέργειας, Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας, ΣΥΡΙΖΑ), Athens Energy Forum, 2-3/2/2016.

κάποιες από τις οποίες μετανάστευσαν στο εξωτερικό, ενώ άλλες δεν άντεξαν την φορολογία των προγραμματίων δημοσιονομικής προσαρμογής στο πλαίσιο της «λιτότητας» των μνημονίων και «έβαλαν λουκέτο», (2010 κι εντεύθεν), όσο και στα νοικοκυριά λόγω των περικοπών σε μισθούς και συντάξεις, αλλά και των απολύσεων και της υψηλής ανεργίας^{43,44}. Έτσι, στο μακροεπίπεδο πολιτικής το ότι στην Ελλάδα το 18% του ενεργειακού μείγματος προέρχεται από τις Α.Π.Ε. (2015) κρίνεται εξαιρετική επίδοση «για τα ΕΕ standards».⁴⁵ Στο κοινωνικό επίπεδο όμως αυτή η επιτυχία σημειώθηκε «λόγω της δραματικής κατανάλωσης λόγω κρίσης».⁴⁶ Η ενεργειακή φτώχεια αντιμετωπίστηκε και εξακολουθεί να αντιμετωπίζεται σε επίπεδο πολιτικής με κυβερνητική παρέμβαση και την έκδοση κοινωνικών τιμολογίων ηλεκτρικού ρεύματος από την ακόμη υπό δημόσιο έλεγχο Δ.Ε.Η. Α.Ε., ρυθμίσεις των σχετικών προς αυτήν οφειλών και επιδοτήσεις πρακτικών και εργασιών εξοικονόμησης ενέργειας.

Από τα προεκτεθέντα καθίσταται σαφές ότι η ενεργειακή πολιτική της χώρας εξακολουθεί να χαρακτηρίζεται από εξαρτήσεις και ετεροκαθορισμούς. Οι παλιές εξαρτήσεις έχουν υποκατασταθεί από νέες, οι οποίες πλέον προσδιορίζονται από τις γεωπολιτικές εξελίξεις, τη στροφή της πολιτικής της Ε.Ε. προς την απελευθέρωση της αγοράς ενέργειας, τις υποχρεώσεις της χώρας ως Κράτους-μέλους της Ε.Ε. προς την κατεύθυνση αυτή, καθώς και των υποχρεώσεων που απορρέουν από τις νέες δανειακές συμβάσεις. Ως αποτέλεσμα, η μονοπωλιακή θέση της Δ.Ε.Η. στην εγχώρια αγορά ενέργειας έχει εξασθενήσει και οι ιδιώτες επενδυτές αρχίζουν να εισχωρούν δυναμι-

43. Το ποσοστό ανεργίας για το 2016 ήταν στο 23.6% (ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνα Εργατικού Δυναμικού)

44. Ενδεικτικό της ενεργειακής φτώχειας των νοικοκυριών είναι το γεγονός ότι το ποσοστό των νοικοκυριών στην Ελλάδα που δεν είχαν κανένα κύριο μέσο θέρμανσης τετραπλασιάστηκε μεταξύ των ετών 2008-2014 (από 0.4% σε 1.8%), ενώ η χρήση ηλεκτρικών συσκευών (σόμπα, αερόθερμο, καλοριφέρ) ως κύριο μέσο θέρμανσης τριπλασιάστηκε από 4.4% το 2008 σε 14.2% το 2015. Παράλληλα, η χρήση κεντρικής θέρμανσης μειώθηκε από 76% το 2008 σε 39.8% το 2015 με το καλοριφέρ πετρελαίου να σημειώνει τη μεγαλύτερη πτώση (από 68.2% το 2008 σε 39.6% το 2015). Βλέπε: ΕΛΣΤΑΤ, Συνθήκες Διαβίωσης στην Ελλάδα, Ιούλιος 2017, σελ. 106-107 και 110-111.

45. Βερίοπουλος Μ. (ΓΤ Ενέργειας, Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας, ΣΥΡΙΖΑ), Athens Energy Forum, 2-3/2/2016.

46. Βερίοπουλος Μ. (ΓΤ Ενέργειας, Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας, ΣΥΡΙΖΑ), Athens Energy Forum, 2-3/2/2016.

κά στο πεδίο μετά από 60 περίπου έτη απουσίας. Τα χαρακτηριστικά της πολιτικής ενέργειας σε βάθος 20ετίας επηρεάζονται και από το ιδεολογικό πρόσημο των εκάστοτε κυβερνήσεων. Αυτό αντανακλάται και στην πρόσληψη και αντιμετώπιση της ενέργειας ως δημοσίου ή/και κοινωνικού αγαθού ή επιχειρηματικού προϊόντος. Κατά το χρόνο της έρευνας η πολιτική αυτή βρίσκεται σε μεταβατικό στάδιο με την πλάστιγγα να γέρνει προς την επιχειρηματική λογική των αγορών. Έτσι, η χώρα αντιμετωπίζεται είτε ως έδαφος για το κεφάλαιο (επενδυτικό boom), είτε ως έδαφος για παντός είδους μεταβάσεις (steams), και μεταβιβάσεις (από το δημόσιο σε ιδιώτες επενδυτές). Η κοινωνία είναι καταλυτικά απούσα από την επίσημη ρητορεία και οι σχετικές έγνοιες περιορίζονται μάλλον ακροθιγώς στα ζητήματα του κόστους για τον καταναλωτή και στο ζήτημα της σπατάλης. Η κρίση όμως επέλυσε και το θέμα αυτό σχεδόν αυτομάτως και, στον παρόντα χρόνο, μάλλον οριστικά.

2.3. Παλαιά και νέα διακυβεύματα στο πεδίο εφαρμογής

Για την κατανόηση της εφαρμογής της ενεργειακής πολιτικής της χώρας, διενεργήθηκαν ομάδες εστιασμένων συνεντεύξεων («focus groups») με «πληροφορητές κλειδιά» σε μια προσπάθεια διευκρίνισης των διαπλεκόμενων ζητημάτων προκαταρκτικά, ώστε να προετοιμαστούν πληρέστερα τα εργαλεία των ερευνών πεδίου. Στο παρόν τμήμα της μελέτης αναπτύσσονται τα ζητήματα που αφορούν την εφαρμογή της ενεργειακής πολιτικής κατά την αντίληψη και εμπειρία των στελεχών αρμοδίων δομών του Κράτους και των σχετικής αρμοδιότητας Ανεξάρτητων Αρχών και υπηρεσιών.⁴⁷ Αρχικά διευκρινίστηκαν ζη-

47. Για τη διεξαγωγή της ομάδας εστιασμένης συνέντευξης με εκπροσώπους φορέων του κράτους και αρχών με αρμοδιότητα στο πεδίο της εφαρμογής της ενεργειακής πολιτικής καταγράφησαν οι αρμόδιοι φορείς, αποδελτιώθηκαν οι επίσημες αρμοδιότητές τους και τελικώς κλήθηκαν να συμμετάσχουν με την ενημέρωση και την άδεια της υπηρεσίας τους εκπρόσωποι με διευθυντικές θέσεις ή/και θέσεις ευθύνης, από τους κάτωθι φορείς: Υπουργείο Περιβάλλοντος & Ενέργειας, Ενεργειακή Απόδοση Κυρίων. Υπουργείο Περιβάλλοντος & Ενέργειας - Γενική Γραμματεία Ενέργειας και Ορυκτών Πρώτων Υλών, Γενική Διεύθυνση Ενέργειας, Υπουργείο Περιβάλλοντος & Ενέργειας - Γενική Γραμματεία Ενέργειας και Ορυκτών Πρώτων Υλών, Διεύθυνση Ενεργειακών Πολιτικών και Ενεργειακής Αποδοτικότητας. Υπουργείο Περιβάλλοντος & Ενέργειας, Γενική Γραμματεία Ενέργειας και Ορυκτών Πρώτων Υλών, Διεύθυνση Ανανεώσιμων

τήματα αρμοδιότητας των φορέων και παρασχέθηκαν πληροφορίες σχετικές με τις αρμοδιότητες, τις υπηρεσίες, τις γενικές και τις ειδικές δράσεις που παρείχε ο κάθε φορέας σε σχέση με την ενέργεια, τις συμβατικές μορφές ή/ και τις Α.Π.Ε. Η έμφαση κάθε φορά τίθετο σε ζητήματα εφαρμογής της ενεργειακής πολιτικής της χώρας. Η συζήτηση που ακολουθεί εμπεριέχει τα πορίσματα των εργασιών της ομάδας εστιασμένης συνέντευξης κατά κατηγορία θεμάτων.

2.3.1. Βασικά ζητήματα του θεσμικού πλαισίου και της εφαρμογής του

Το θεσμικό πλαίσιο για ζητήματα ενέργειας φέρει έντονα τη σφραγίδα των εξελίξεων που ήδη σημειώθηκαν, δηλαδή την απελευθέρωση της αγοράς ενέργειας, την προσαρμογή στην κοινή ενεργειακή ευρωπαϊκή πολιτική και τον αναπροσδιορισμό του μείγματος με αυξανόμενη τη διείσδυση των Α.Π.Ε. στο πλαίσιο της υλοποίησης του ευρωπαϊκού και παγκόσμιου αιτήματος για καθαρή ενέργεια και προστασία του περιβάλλοντος ιδιαίτερα μάλιστα εντός της επερχόμενης κλιματικής αλλαγής. Το θεσμικό πλαίσιο διαμορφούμενο αενάως, φέρει έντονα και τη σφραγίδα της προσαρμογής «στις επιταγές των μνημονίων». Ως αποτέλεσμα, μια γενική εισαγωγική διαπίστωση είναι ότι «μακροχρόνιος σχεδιασμός για τα θέματα ενέργειας στη χώρα σήμερα δεν υφίσταται». ⁴⁸

Πηγών ενέργειας και Ηλεκτρικής ενέργειας, Υπουργείο Περιβάλλοντος & Ενέργειας, Γενική Γραμματεία Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής, Τμήμα Ανάλυσης και Σχεδιασμού Ενεργειακών Στρατηγικών. Υπουργείο Οικονομίας, Γενική Διεύθυνση Στρατηγικών Επενδύσεων, Διεύθυνση Αναπτυξιακής Στρατηγικής. Ανεξάρτητος Διαχειριστής Μεταφοράς Ηλεκτρικής Ενέργειας (ΑΔΜΗΕ), Διαχειριστής Ελληνικού Δικτύου Διανομής Ηλεκτρικής Ενέργειας Α.Ε. (ΔΕΔΔΗΕ), Ανεξάρτητη Ρυθμιστική Αρχή Ενέργειας (Ρ.Α.Ε.). Τελικώς προσήλθαν εκπρόσωποι από τους κάτωθι επτά φορείς: ΑΔΜΗΕ, ΔΕΔΔΗΕ, Ρ.Α.Ε., ΚΑΠΕ, ΛΑΓΗΕ, Υπουργείο Περιβάλλοντος & Ενέργειας, ΑΠΕΗΛ, Υπουργείο Οικονομίας, Γενική Διεύθυνση Στρατηγικών Επενδύσεων. Στο παρόν κείμενο παρουσιάζεται συνοπτικά η αποδελτίωση των πορισμάτων της συνάντησης η οποία πραγματοποιήθηκε υπό την επιστημονική ευθύνη της ερευνήτριας του Ε.Κ.Κ.Ε., Ναταλίας Σπυροπούλου την 18η/3/2016. Η ομαδική συνέντευξη διεξήχθη στη βάση προκαθορισμένου καταλόγου θεμάτων γνωστών στους συμμετέχοντες εκ των προτέρων, τα οποία συμπεριλάμβαναν όλα τα ζητήματα που άπτονται της εφαρμογής της ενεργειακής πολιτικής της χώρας: νομοθετικό πλαίσιο, προβλήματα και δυσλειτουργίες, καλές πρακτικές.

48. Focus Group, 18/3/2016, με εκπροσώπους φορέων του Δημοσίου και Ανεξάρτητων Αρχών, Αθήνα, Ε.Κ.Κ.Ε.

Το γεωφυσικό και γεωγραφικό ανάγλυφο

Το ισχύον αλλά διαρκώς μεταβαλλόμενο θεσμικό πλαίσιο κατά την τελευταία 20ετία, ώστε να ανταποκριθεί η χώρα στα παραπάνω προτάγματα, έχει ως πεδίο εφαρμογής τη συνέχιση της διασφάλισης ενεργειακής επάρκειας και ασφάλειας σε έναν τόπο με ιδιαίζον γεωγραφικό ανάγλυφο. «Το χαρακτηριστικό της Ελλάδας είναι ότι έχουμε 33 ηλεκτρικά συστήματα. Ένα στην ηπειρωτική Ελλάδα και τα υπόλοιπα 32 στα νησιά». ⁴⁹ Η εφαρμογή της πολιτικής ενέργειας αφορά και τα 33 ηλεκτρικά συστήματα της χώρας. Με βάση το γεωγραφικό ανάγλυφο η πολιτική ενέργειας έχει ως πεδίο εφαρμογής τόσο το «ένα ηλεκτρικό σύστημα στην ηπειρωτική Ελλάδα... όσο και τα 32 αυτόνομα ηλεκτρικά συστήματα στα μη διασυνδεδεμένα νησιά. Είτε ένα νησί είναι μόνο του, όπως, για παράδειγμα, η Κρήτη, είτε είναι σύμπλεγμα νησιών, δυο τρία νησιά ενωμένα, με ένα ηλεκτρικό δίκτυο το οποίο, όμως, είναι αυτόνομο». ⁵⁰ Οι ιδιομορφίες όμως δεν τελειώνουν εδώ, ιδιαίτερα αναφορικά με τη νησιωτική Ελλάδα. «Στα ηλεκτρικά συστήματα, τρεις είναι οι βασικές κατηγορίες: Τα μεγάλα μεγέθους νησιά, η Κρήτη, η Ρόδος και η Λέσβος, όπου η αιχμή ζήτησης των 5 τελευταίων ετών έχει αυξηθεί πολύ (λόγω τουρισμού) και υπερβαίνει τα 100 MW. Τα μεσαίου μεγέθους νησιά, (Κως, Κάλυμνος, Πάρος, Θύρα, Χίος, Μύκονος, Σάμος, Σύρος, Λήμνος, Μήλος, Ικαρία, Κάρπαθος) των οποίων η αιχμή κυμαίνεται ανάμεσα στα 5 και στα 100MW και τα μικρά νησιά, που η αιχμή κυμαίνεται κάτω από 5 MW που είναι όλα τα υπόλοιπα (ενδεικτικά, Άγιος Ευστράτιος, Αγαθονήσι, Αμοργός, Ανάφη, Αντικύθηρα, Αστυπάλαια, Γαύδος, Δονούσα, Ερεϊκούσα, Κύθνος, Μεγίστη, Πάτιμος, Σέριφος, Σίφνος, Σκύρος και Σύμη). Σ' αυτά τα νησιά λειτουργούν 35 θερμικοί σταθμοί, συνολικής εγκατεστημένης ισχύος 1717 MW και γύρω στους 1900 σταθμούς Α.Π.Ε., με συνολική ισχύ γύρω στα 450 MW, με στοιχεία του 2015». ⁵¹

49. Focus Group, 18/3/2016, με εκπροσώπους φορέων του Δημοσίου και Ανεξάρτητων Αρχών, Αθήνα, Ε.Κ.Κ.Ε.

50. Focus Group, 18/3/2016, με εκπροσώπους φορέων του Δημοσίου και Ανεξάρτητων Αρχών, Αθήνα, Ε.Κ.Κ.Ε.

51. Focus Group, 18/3/2016, με εκπροσώπους φορέων του Δημοσίου και Ανεξάρτητων Αρχών, Αθήνα, Ε.Κ.Κ.Ε.

Επέκταση δομών και υπηρεσιών

Από τις αρχές ήδη της δεκαετίας του 1990, όταν η Δ.Ε.Η. εισάγεται στο χρηματιστήριο και μετατρέπεται σε Δ.Ε.Η. Α.Ε., πανοπερμία κρατικών δομών, υπηρεσιών και Αρχών απαντάται στη χώρα με ένα σύμπλεγμα παλαιών και νέων αρμοδιοτήτων. Έκτοτε, η διασφάλιση της ενεργειακής επάρκειας και ασφάλειας, η δικτύωση (ενεργειακές υποδομές), η παραγωγή και η διανομή εποπτεύονται και ελέγχονται από διαφορετικές κατά εποχή δομές οι οποίες άλλοτε λειτουργούν συγκεντρωτικά και άλλοτε αποκεντρωτικά, άλλοτε συγχωνεύονται και άλλοτε διασπώνται. Κατά το χρόνο υλοποίησης της έρευνας (2016) ο κοινός φορέας ΔΕΣΜΗΕ που λειτούργησε μέχρι το 2003, είχε διασπαστεί στους ΑΔΜΗΕ και ΔΕΔΔΗΕ των οποίων οι αρμοδιότητες διακρίνονταν ανάλογα με το μέγεθος του φορτίου. «Τα συστήματα υψηλής τάσης και μέσης τάσης είναι στον ΑΔΜΗΕ, στην ηπειρωτική Ελλάδα. Και το δίκτυο είναι στον ΔΕΔΔΗΕ, στην ηπειρωτική Ελλάδα. Στα νησιά, όλη η λειτουργία, αυτήν τη στιγμή, ανήκει στον ΔΕΔΔΗΕ. Οτιδήποτε διασυνδέεται με το ηπειρωτικό σύστημα, μπαίνει μέσα στη λειτουργία της διεύθυνσης χρηστών δικτύου. Δηλαδή, μπαίνει στον ΑΔΜΗΕ, φεύγει από τον ΔΕΔΔΗΕ».⁵²

Συγχρόνως ιδρύονται και λειτουργούν ο ΛΑΓΗΕ και η Ανεξάρτητη Ρυθμιστική Αρχή για την Ενέργεια Ρ.Α.Ε. με καθοριστικές αρμοδιότητες και λόγο στα πράγματα. Ενδιαφέρουσα είναι και η συμμετοχή του Υπουργείου Οικονομικών, το οποίο ευθυγραμμισμένο με την πολιτική απελευθέρωσης ενέργειας και την αναπτυξιακή πορεία της χώρας εν μέσω μνημονίων αλλά και τη διασφάλιση νέων επενδυτικών ευκαιριών προς ιδιώτες, παρέχει υπηρεσίες αδειοδοτήσεων σε ιδιώτες με υπηρεσία μιας στάσης και «fast-track» διαδικασίες⁵³. «Βασικός της πυλώνας είναι η ταχεία αδειοδότηση των επενδύσεων μιας τάξης μεγέθους και πάνω, οι οποίες χαρακτηρίζονται στρατηγικές... Τα περισσότερα σχέδια ενεργειακά είναι Α.Π.Ε... Και αυτά υπόκεινται σε δύο κατηγορίες. Η πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει έργα κοινού ενδιαφέροντος: τα ευρωπαϊκά δίκτυα, τα οποία διασυνδέουν και τα ηλεκτρικά και τα συστήματα φυσικού αερίου στην Ευρώπη, έτσι ώστε να υπάρχει

52. Focus Group, 18/3/2016, με εκπροσώπους φορέων του Δημοσίου και Ανεξάρτητων Αρχών, Αθήνα, Ε.Κ.Κ.Ε.

53. Αυτό ισχύει για μεγάλες επενδύσεις κατά τον χρόνο της έρευνας.

επιλογή δικτύων, αλλά και ασφάλεια στα συστήματα. Η δεύτερη κατηγορία αφορά έργα, τα οποία είναι κυρίως μεγάλα φωτοβολταϊκά πάρκα, τα οποία έχουν χαρακτηριστεί μεγάλες στρατηγικές επενδύσεις.⁵⁴

Έτσι, η ενεργειακή επάρκεια και ασφάλεια της χώρας διασφαλίζεται σήμερα μέσω της λειτουργίας ενός πολυδιάστατου αλλά και πολυδαίδαλου συστήματος εφαρμογής με ποικιλία δομών, υπηρεσιών, αρχών και αρμοδιοτήτων.

Το θέμα της διασύνδεσης

Η πιο παλιά ιστορία της διασύνδεσης των νήσων με το δίκτυο της ηπειρωτικής Ελλάδας ήταν η ιστορία της διασύνδεσης της Κρήτης. «Έκανε αγώνα τότε η πολιτεία και η Δ.Ε.Η. για τη διασύνδεση της Κρήτης... Υπήρχαν διάφορα προβλήματα, ας πούμε, βυθού... Τώρα υπάρχουν άλλα σενάρια».⁵⁵ Ολόκληρο το θέμα της διασύνδεσης βρήκει σεναρίων εφαρμογής της εκπεφρασμένης στρατηγικής στόχευσης της πολιτείας για τη διασύνδεση των νήσων, τα οποία κατά τον χρόνο της έρευνάς μας δεν έχουν διευκρινιστεί. Οι σχετικές αποφάσεις δεν είναι εύκολες και βρίσκονται αντιμέτωπες με σειρά διλημάτων και προβλημάτων.

Ένα από τα διλήμματα αφορά την στρατηγική αρμοδιότητα των φορέων. «Ένα θέμα στρατηγικού σχεδιασμού αφορά αν η διασύνδεση θα είναι μια επέκταση του συστήματος μεταφοράς, άρα θα πάει η διαχείριση στον ΑΔΜΗΕ; Ή θα εμπίπτει, στην διαδικασία συνεργασίας με τον ΔΕΔΔΗΕ;».⁵⁶

Ένα άλλο δίλημμα αφορά την ίδια τη φιλοσοφία και τη λογική της διασύνδεσης. Ο προβληματισμός που ισχύει σε μια μεταβατική εποχή διαμόρφωσης της ενεργειακής πολιτικής της χώρας που χαρακτηρίζεται από μια διχοστασία ανάμεσα στην απελευθέρωση της αγοράς ενέργειας ή τη διατήρηση κάποιου τύπου κρατικής παρέμβασης, αφορά ακριβώς τα διλήμματα που τίθενται από τη διείδυση ιδιωτικών

54. Focus Group, 18/3/2016, με εκπροσώπους φορέων του Δημοσίου και Ανεξάρτητων Αρχών, Αθήνα, Ε.Κ.Κ.Ε.

55. Focus Group, 18/3/2016, με εκπροσώπους φορέων του Δημοσίου και Ανεξάρτητων Αρχών, Αθήνα, Ε.Κ.Κ.Ε.

56. Focus Group, 18/3/2016, με εκπροσώπους φορέων του Δημοσίου και Ανεξάρτητων Αρχών, Αθήνα, Ε.Κ.Κ.Ε.

κεφαλαίων, όχι μόνο για την εγκατάσταση Α.Π.Ε. αλλά και για επέκταση και ιδιοκτησία των δικτυακών υποδομών. Το βασικό δίλημμα συνίσταται στο πώς μπορεί στην περίπτωση αυτή να προστατευτούν οι νησιωτικές περιοχές από την αδηφάγο ορμή των αγορών –οι οποίες δραστηριοποιούνται αποκλειστικά και μόνο με κίνητρο το κέρδος– και πώς μπορεί η Πολιτεία και οι τοπικές κοινωνίες να αντισταθούν και να απαντήσουν αποτελεσματικά ιδιαίτερα στην Ελλάδα της κρίσης. «Το σκεπτικό είναι να διασυνδεθούν όλες οι Κυκλάδες, κάποια στιγμή, από το Λαύριο. Υπάρχουν πολλές στρατηγικές. Και η Κρήτη να συνδεθεί ...είτε από το Λαύριο, είτε από την Πελοπόννησο. Συζητείται και το θέμα της αυτονομίας αλλά αυτό προσκρούει στον κίνδυνο της ενεργειακής ασφάλειας».⁵⁷ Τα σχετικά διλήμματα εμφανίζονται επιτακτικά από το 2003 καθώς ήδη από τότε «απασχόλησε τη χώρα, τι μέλει γενέσθαι, με τις ολοένα αυξανόμενες ανάγκες σε ηλεκτρικό ρεύμα στα νησιά. Αυτό ήταν ένα υπαρκτό πρόβλημα: Πώς θα μπορούσε να δημιουργηθεί αυτόνομο ηλεκτρικό σύστημα, το οποίο έπρεπε να καλύψει τις αυξημένες ανάγκες, ιδίως τους καλοκαιρινούς μήνες... Υπήρχαν μόνο δύο δρόμοι. Ο ένας δρόμος ήταν η δημιουργία νέων σταθμών παραγωγής ή η επέκταση των παλαιών, ή να επιχειρήσουμε διασύνδεση».

Στο πεδίο εφαρμογής αυτών των στρατηγικών επιλογών διαπιστώθηκε ένα «αντικειμενικό πρόβλημα σε όλα τα νησιά... Δεν βρίσκονται χώροι για νέα εργοστάσια. Και δεν τους βρίσκει η τοπική κοινωνία. Οι ήδη υφιστάμενοι έχουν πολλά προβλήματα λειτουργίας και δεν μπορούν να γίνουν εύκολα επεκτάσεις. Μία, λοιπόν, λύση, ήταν η στρατηγική κατεύθυνση της χώρας, για τις διασυνδέσεις όλων των νησιών». Η δε βασική φιλοσοφία των διασυνδέσεων διέπεται από τον ακόλουθο προβληματισμό: Στο πλαίσιο της απελευθέρωσης της αγοράς ενέργειας ποιος θα φέρει το οικονομικό βάρος για τη διασύνδεση: η πολιτεία ή ο ιδιώτης; Σε κάποιες περιπτώσεις νήσων (Κρήτη, νησιά Β. Αιγαίου) που προσφέρουν επενδυτικές ευκαιρίες για τους ιδιώτες «υπάρχει ένα σύμπλεγμα ανάμεσα σε προτάσεις ιδιωτών να βάλουν αιολικά πάρκα με διασύνδεση. Και υπάρχει και η πρόταση της πολιτείας, να κατασκευάσει μόνη της το έργο, αυτόνομα... Εάν ο

57. Focus Group, 18/3/2016, με εκπροσώπους φορέων του Δημοσίου και Ανεξάρτητων Αρχών, Αθήνα, Ε.Κ.Κ.Ε.

ιδιώτης, κατασκευάσει το έργο, θα πληρώσει και το καλώδιο... Θα έχει όφελος όμως και το νησί από τη διασύνδεση και συνολικά η χώρα, όσον αφορά αυτό το τμήμα της διασύνδεσης. Εάν, όμως, το κατασκευάσει η πολιτεία, προφανώς μπορούν να μπου και άλλα έργα Α.Π.Ε., άρα να αυξηθεί η διείσδυση των Α.Π.Ε. στη χώρα... Στην περίπτωση αυτή θα πρέπει να ακολουθηθεί μια άλλη διαδικασία, γιατί το καλώδιο είναι πληρωμένο από την πολιτεία και δεν έχει προτεραιότητα αδειοδότησης κάποιος ιδιώτης. Πρέπει να προβλεφθούν κανόνες που θα επιλύουν το πρόβλημα των αδειοδοτήσεων των Α.Π.Ε. που 'χωράνε' εκεί». ⁵⁸ Έτσι, η φέρουσα ικανότητα των νησιών σε Α.Π.Ε. συνιστά ένα επιπλέον διακύβευμα. Και μάλιστα στην «μεταβατική φάση που περνάει τώρα, ούτως ή άλλως, η αγορά. Γιατί, στο πλαίσιο της ενεργειακής ένωσης γίνονται διάφορες προσαρμογές, και προσπαθούν οι χώρες της ευρωπαϊκής περιφέρειας να ακολουθήσουν τον ευρωπαϊκό πυρήνα, ο οποίος έχει προχωρήσει περισσότερο στο κομμάτι της διασύνδεσης... Αυτό που απασχολεί αυτήν τη στιγμή πολύ έντονα την πολιτεία είναι το καινούριο σχήμα που πρέπει να υιοθετηθεί για τη στήριξη των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και την περαιτέρω διείσυσή τους». ⁵⁹

Προς μια πολιτική καθαρής ενέργειας – Η διείσδυση των Α.Π.Ε.

Η μέχρι σήμερα χάραξη και εφαρμογή της πολιτικής στόχευσης για καθαρή ενέργεια και άρα αναπροσδιορισμό του μείγματος παραγωγής υπέρ της αυξημένης συμμετοχής των Α.Π.Ε. έναντι των συμβατικών μορφών παραγωγής ενέργειας, σηματοδοτεί έναν άναρχο και ανομικό ίσως τρόπο λειτουργίας της αγοράς ενέργειας στη χώρα - ιδιαίτερα κατά τα πρώτα χρόνια της τρέχουσας οικονομικής κρίσης και των απορρυθμίσεων που αυτή επέφερε σε όλες τις εγχώριες αγορές. Σηματοδοτεί επίσης όμως την ταχεία προσαρμογή της ενεργειακής πολιτικής στους κανόνες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της αγοράς με δημοπρασίες τιμών, χρηματιστήριο ρύπων, *deals, new deals* και επενδυτικά κίνητρα σε ιδιώτες παραγωγούς ενέργειας. «Κάτι το οποίο

58. Focus Group, 18/3/2016, με εκπροσώπους φορέων του Δημοσίου και Ανεξάρτητων Αρχών, Αθήνα, Ε.Κ.Κ.Ε.

59. Focus Group, 18/3/2016, με εκπροσώπους φορέων του Δημοσίου και Ανεξάρτητων Αρχών, Αθήνα, Ε.Κ.Κ.Ε.

συζητείται τώρα είναι η πλήρης αναμόρφωση του εθνικού πλαισίου στους άξονες του ευρωπαϊκού... Αυτό αφορά τέσσερις νέες αγορές... το οποίο σημαίνει ότι η λειτουργία της αγοράς αλλάζει». ⁶⁰ Ήδη έχει δημιουργηθεί μια εγχώρια αγορά ενέργειας η οποία λειτουργεί με το σύστημα του «Day Ahead Market», το οποίο «προβλέπει μία συγκεκριμένη μεθοδολογία προσδιορισμού μέσω δημοπρασιών» ⁶¹ του «Ημερήσιου Ενεργειακού Προγραμματισμού με συγκεκριμένα δεδομένα, τα οποία αφορούν την εκτίμηση των ενεργειακών αναγκών της επόμενης μέρας». ⁶²

Η παντελής έλλειψη μιας σχεδιασμένης διείσδυσης των Α.Π.Ε. όμως δημιούργησε σχεδόν άμεσα προβλήματα χρηματοδότησης (2010-2013/4) των σχετικών ιδιωτικών επενδύσεων, ιδιαίτερα στο πεδίο των φωτοβολταϊκών. «Επειδή το κόστος παραγωγής ενέργειας ήταν πολύ υψηλότερο στις Α.Π.Ε., γιατί οι τεχνολογίες δεν είχαν τον ίδιο βαθμό ωρίμανσης με τη συμβατική ηλεκτροπαραγωγή, αναγκαστικά, έπρεπε να δημιουργηθεί ένα σχήμα, το οποίο θα έπρεπε να δώσει κίνητρα για να αναπτυχθεί η ηλεκτροπαραγωγή από Α.Π.Ε. Έτσι, δημιουργήθηκε ένας Ειδικός Λογαριασμός, με αντικείμενο την αποζημίωση των παραγωγών για την ενέργεια που παρήγαγαν». ⁶³ Ο Ειδικός Λογαριασμός που είχε δημιουργηθεί για την αποζημίωση των ιδιωτών παραγωγών Α.Π.Ε. «σύντομα ξεπεράστηκε από τα πράγματα... Ενώ υπήρχε πρόβλεψη για μεγαλύτερη διείσδυση αιολικών συστημάτων, έγινε μεγαλύτερη διείσδυση φωτοβολταϊκών με αποτέλεσμα τα έσοδα του λογαριασμού να μην επαρκούν για να καλύψουν τις αποζημιώσεις και να δημιουργηθεί ένα έλλειμμα το οποίο ξεπέρασε το μισό δις. Η δε πρόβλεψη ήταν ότι θα ανέβαινε κι άλλο... Έτσι, φτάνουμε σε απανωτές προσαρμογές που έγιναν το '12 και μετά. Φτάσαμε και στο New Deal, του ν. 4254/2014, ο οποίος, κατά κάποιον τρόπο, χάλασε τη σχέση που υπήρχε μεταξύ επενδυτών Α.Π.Ε., αγοράς δηλαδή και

60. Focus Group, 18/3/2016, με εκπροσώπους φορέων του Δημοσίου και Ανεξάρτητων Αρχών, Αθήνα, Ε.Κ.Κ.Ε.

61. Πρόκειται για δημοπρασίες τιμών ανάλογα με την αναγκαία ποσότητα ανά πηγή παραγωγής ενέργειας.

62. Focus Group, 18/3/2016, με εκπροσώπους φορέων του Δημοσίου και Ανεξάρτητων Αρχών, Αθήνα, Ε.Κ.Κ.Ε.

63. Focus Group, 18/3/2016, με εκπροσώπους φορέων του Δημοσίου και Ανεξάρτητων Αρχών, Αθήνα, Ε.Κ.Κ.Ε.

Κράτους. Δηλαδή, χάθηκε, η εμπιστοσύνη στο θέμα των κινήτρων. Αναγκάστηκαν να γίνουν προσαρμογές προς τα κάτω. Αναπροσαρμόστηκαν οι τιμές των ήδη υπάρχουσών συμβάσεων, γύρω στο 35% μεσοσταθμικά. Οι καινούργιες τιμές ειδικά για τα φωτοβολταϊκά, ήταν τόσο χαμηλές, που πάγωσε η αγορά, δεν μπορούσαν πλέον να γίνουν καινούργια έργα... Γι' αυτό και στις καμπύλες της διείσδυσης, το 2014 παρατηρείται ένα απότομο φρενάρισμα. Απ' το 2015 κάπως αρχίζει και σταθεροποιείται η κατάσταση. Τώρα, με το νέο σχήμα, προσπαθούμε να δούμε τι θα εισέλθει από Α.Π.Ε. μέχρι το 2020 που ο στόχος είναι για 2,5 GW περίπου». ⁶⁴

Κατά μια άλλη άποψη η αποτυχία της αρχικής διείσδυσης οφειλόταν και στο σύστημα feed-in-tariff το οποίο είχε υιοθετηθεί στις σχετικές συμβάσεις ιδιωτών παραγωγών με το Κράτος μέσω ΛΑΓΗΕ. Σύμφωνα με το σύστημα που υιοθετήθηκε ένα έργο Α.Π.Ε. πήρε μία προκαθορισμένη τιμή, για την επόμενη εικοσαετία, οι δε Α.Π.Ε. έχουν προτεραιότητα ένταξης στο σύστημα, έναντι των συμβατικών σταθμών. «Αυτό ήταν ένα μέτρο πολιτικής στήριξης των Α.Π.Ε., δηλαδή, το γεγονός ότι έχουν προκαθορισμένη τιμή, feed-in-tariff, η οποία είναι αρκετά ικανοποιητική για να καταστεί το business plan βιώσιμο. Ένα άλλο μέτρο ήταν το ότι δεν πληρώνουν τέλη χρήσης συστήματος ή δικτύων... Πριν το '06 δεν είχαμε κανένα φωτοβολταϊκό, διότι η τιμή αποζημίωσης τα καθιστούσε μη βιώσιμα. Όταν άρχισε να διαμορφώνεται μια δελεαστικότερη τιμή η οποία καθιστούσε αρκετά κερδοφόρες αυτές τις επενδύσεις, άρχισε να γίνεται ένα boom... και υπήρξε αυτή η μεγάλη διείσδυση. Η χώρα είχε θέσει συγκεκριμένους στόχους, το 2010 για το 2020. Σε όλους τους τομείς των Α.Π.Ε. υπολειπόμαστε, εκτός από τα φωτοβολταϊκά, που επετεύχθη ο στόχος του '20, επτά χρόνια νωρίτερα... ενώ θα έπρεπε να γίνεται μια βαθμιαία εισαγωγή... Διότι κάθε μια ποσότητα MW που έμπαινε, απαιτούσε και χρήματα, ως κρατική ενίσχυση, για να είναι το έργο βιώσιμο. Αυτό, όμως, είχε προγραμματιστεί να γίνει σε βάθος δεκαετίας, το 2020. Ήρθε όμως το έργο πιο μπροστά... Και αυτό δημιούργησε όλη την αναταραχή». ⁶⁵

64. Focus Group, 18/3/2016, με εκπροσώπους φορέων του Δημοσίου και Ανεξάρτητων Αρχών, Αθήνα, Ε.Κ.Κ.Ε.

65. Focus Group, 18/3/2016, με εκπροσώπους φορέων του Δημοσίου και Ανεξάρτητων Αρχών, Αθήνα, Ε.Κ.Κ.Ε.

Η λειτουργία των δυνάμεων της αγοράς έχει δημιουργήσει αποκλίσεις ως προς την ισορροπία του λογαριασμού με τελικό αποδέκτη των ζημιών, των λαθών και των παραλείψεων τον ανυποψίαστο πολίτη-καταναλωτή. Οι δυνάμεις της αγοράς έχουν κατά τον χρόνο της έρευνας διαμορφώσει «μία οριακή τιμή συστήματος – που είναι ο μέσος όρος όλων των προσφορών που γίνονται από τις μονάδες παραγωγής ενέργειας σε πωτική τάση. Βέβαια, έτσι όπως λειτουργεί το σύστημα μέσω δημοπρασιών, μπαίνουν οι μονάδες παραγωγής ενέργειας σε αυτό και η ακριβότερη μονάδα ορίζει την τιμή. Αυτή τη στιγμή, επειδή έχουμε μεγάλη πώση της κατανάλωσης και άρα και της ενέργειας που χρειάζεται η χώρα, είναι φυσικό και οι τιμές να έχουν πέσει. Οπότε, το άνοιγμα το οποίο δημιουργείται σε σχέση με τις Α.Π.Ε., η διαφορά δηλαδή της τιμής που έχουν πάρει και της οριακής τιμής είναι τεράστια... Ο δε Ειδικός Λογαριασμός δεν μπορεί να καλύψει τη διαφορά... Και ποιά μηχανισμό έχει εφεύρει η πολιτεία για να καλύπτει τη διαφορά; Το ΕΤΜΕΑΡ (Ειδικό Τέλος Μείωσης Εκπομπών Αερίων Ρύπων), μια αρμοδιότητα της Ρ.Α.Ε. η οποία υπολογίζει κάθε εξάμνη το έλλειμμα το οποίο υπάρχει και λαμβάνει αποφάσεις για την αύξηση του ΕΤΜΕΑΡ η οποία πηγαίνει όλη στους καταναλωτές, μέσω των λογαριασμών της Δ.Ε.Η., ώστε να καλύπτεται το έλλειμμα... Εδώ, λοιπόν, υπάρχει ένα εντοπισμένο ζήτημα, το οποίο το γνωρίζει χρόνια η πολιτεία, μια στρέβλωση... Διότι όταν πρωτοσχεδιάστηκε το ΕΤΜΕΑΡ, ήταν μικρή η διείσδυση των Α.Π.Ε. Αυτή τη στιγμή, με την επί χρόνια μεγάλη διείσδυση, οι εμπλεκόμενοι φορείς έχουν οικονομικές δυσκολίες και η απρόσκοπτη χρηματορροή δεν διασφαλίζεται. Η Δ.Ε.Η. έχει γύρω στα 2.5 δις, ληξιπρόθεσμες οφειλές, τα νοικοκυριά λόγω της κρίσης και της φτωχοποίησης δεν πληρώνουν τους λογαριασμούς ρεύματος, ενώ ασκείται το τελευταίο διάστημα, μια πίεση στη Δ.Ε.Η. να δώσει άλλα εργαλεία στον κόσμο να πληρώνει».⁶⁶

Κατά μία άλλη άποψη, η απελευθέρωση της αγοράς ενέργειας, η πολιτική ενίσχυσης των Α.Π.Ε. με σειρά νομοθετημάτων και η μη προγραμματισμένη διείσδυση των Α.Π.Ε. στο υφιστάμενο ελληνικό ενεργειακό τοπίο δημιούργησε εξαιρετικές οικονομικές ανισορροπίες ανάμεσα στις διάφορες πηγές παραγωγής ενέργειας, και επηρέασε τις

⁶⁶. Focus Group, 18/3/2016, με εκπροσώπους φορέων του Δημοσίου και Ανεξάρτητων Αρχών, Αθήνα, Ε.Κ.Κ.Ε.

σχετικές οικονομικές και κοινωνικές πρακτικές εγκατάστασης και λειτουργίας συγκεκριμένων μορφών Α.Π.Ε. έναντι άλλων με τρόπο ανορθόδοξο και ανορθολογικό. «Η αιολική ενέργεια, αυτήν τη στιγμή, σε θέσεις με καλό αιολικό δυναμικό, είναι η πλέον ανταγωνιστική όλων των μορφών ενέργειας, σε μεγάλη, βέβαια κλίμακα. Το δε κόστος παραγωγής των αιολικών είναι πολύ πιο χαμηλό σε σχέση με το κόστος παραγωγής των φωτοβολταϊκών. Αυτό, αντανakλάται και στο feed-in-tariff. Για να δοθεί ώθηση όμως στα φωτοβολταϊκά, το feed-in-tariff, δηλαδή, η υποχρεωτική τιμή αγοράς της ενέργειας έπρεπε να είναι σε τέτοιο επίπεδο, για να μπορούν να γίνουν επενδύσεις... Πράγματι, είναι οξύμωρο μία τεχνολογία με υψηλότερο κόστος παραγωγής, να έχει υπερκελίσει, όσον αφορά τις Α.Π.Ε., μία άλλη τεχνολογία με πολύ χαμηλότερο κόστος παραγωγής. Αυτό οφείλεται πρώτον, στην τιμή, και δεύτερον, στη νομοθεσία την ελληνική, η οποία με τον ν. 3734/2009 απελευθερώνει τελείως τα πάντα ...». Ως αποτέλεσμα το Κράτος «αναγκάστηκε να φανεί αναξιόπιστο απέναντι στους παραγωγούς Α.Π.Ε. των φωτοβολταϊκών και ο επενδυτής από τη σκοπιά του, έχει δίκιο». Επιπλέον η δικαστική οδός δεν αποφεύχθηκε. Κατά το χρόνο της έρευνας «το 90% των θεμάτων του Διοικητικού Συμβουλίου του ΛΑΓΗΕ είναι δικαστήρια». ⁶⁷ Η δε Ρ.Α.Ε. έπρεπε να ανταποκριθεί σε χιλιάδες αιτήσεις σχετικών επισφαλών αδειοδοτήσεων. Η πλήρης δαιμονοποίηση των συμβατικών μορφών υπέρ των ανανεώσιμων πηγών έχει αποκτήσει ένα ύφος παροξυσμού. Στο πλαίσιο της απελευθέρωσης της αγοράς ενέργειας και ο καθαρός αέρας έχει εισαχθεί στο χρηματιστήριο, σε ένα χρηματιστήριο ρύπων του οποίου οι ανταλλάξιμες τιμές έχουν ευθύ οικονομικό κόστος ή όφελος ανάλογα με το πόσο ρυπογόνες είναι οι πηγές. «Μιλάμε για ενέργειες, οι οποίες δεν επιβαρύνουν το περιβάλλον. Δεν επιβαρύνουν την αναπνοή μας. Δεν δημιουργούν τα φαινόμενα του θερμοκηπίου. Όλα αυτά έχουν κοστολογηθεί. Οι ρύποι πλέον είναι εμπορεύσιμοι». ⁶⁸

Η σπουδή για εγκατάσταση και λειτουργία Α.Π.Ε. χωρίς ουσιαστικό προγραμματισμό και ρυθμιστικό πλαίσιο εκτός από τις οικονομικές δυσλειτουργίες επέφερε και τεχνικές δυσκολίες στην εφαρμογή της

67. Focus Group, 18/3/2016, με εκπροσώπους φορέων του Δημοσίου και Ανεξάρτητων Αρχών, Αθήνα, Ε.Κ.Κ.Ε.

68. Focus Group, 18/3/2016, με εκπροσώπους φορέων του Δημοσίου και Ανεξάρτητων Αρχών, Αθήνα, Ε.Κ.Κ.Ε.

πολιτικής ενέργειας. «Γιατί θέλουμε τις Α.Π.Ε.; Κατ' αρχήν, μας υποχρεώνουν... Μας έχουν πει ότι μέχρι το 2020 θα πρέπει ένα μέρος της παραγωγής να καλύπτεται από Α.Π.Ε. ... Άρα, λοιπόν, είμαστε υποχρεωμένοι. Υπάρχουν ευρωπαϊκές οδηγίες. Η χώρα έχει υποχρέωση... Δεύτερον, τις Α.Π.Ε. στην Ελλάδα τις έφερε η Δ.Ε.Η. τη δεκαετία του '80. Μετά μπήκανε οι ιδιώτες, με την απελευθέρωση (δεκαετία '80-'90) και με πολλές δυσκολίες... Όσοι φτάσαμε τώρα, να έχουμε ένα projection, το οποίο λέμε ότι δημιουργεί αυτήν τη στιγμή και τεχνικά προβλήματα... τα οποία θα έπρεπε να είχαν προβλεφθεί».⁶⁹ Η απρογραμματίστη διείσδυση των Α.Π.Ε. δημιούργησε πλήθος στρεβλώσεων και τεχνικών δυσλειτουργιών. «Το ενεργειακό μας σύστημα δεν ήταν έτοιμο. Ούτε οι Α.Π.Ε. μπήκανε με τον τρόπο που έπρεπε... Έχουμε τεχνικά προβλήματα... Ημέρες με λιακάδα η διείσδυση των Α.Π.Ε. είναι πολύ μεγάλη και ασκείται πίεση να βγούν λιγνιτικές μονάδες από το σύστημα παραγωγής διότι ... Και οι λιγνιτικές μονάδες δεν είναι τόσο ευέλικτες... Οι Α.Π.Ε. έπρεπε να μπουν σταδιακά μέχρι το 2020. Να υπάρξει η δυνατότητα, όπως ισχύει στην Ευρώπη, να μπορείς να απομονώσεις την παραγωγή από Α.Π.Ε... Τώρα δεν μπορείς... Έχουμε πρόβλημα και όταν έχουμε μεγάλη παραγωγή και όταν έχουμε μικρή παραγωγή. Πρέπει αυτά τα δύο να είναι ισορροπημένα. Οπότε, η τόσο γρήγορη διείσδυση που έγινε με τις Α.Π.Ε., και ιδίως με τα φωτοβολταϊκά, μας έχει επηρεάσει πολύ. Μια μέρα με ήλιο είναι τελείως διαφορετική με μία μέρα με συννεφιά... Από την άλλη... δεν διαθέτουμε λύσεις αποθήκευσης ενέργειας... Θα πρέπει ίσως να κινηθούμε προς την τεχνική της αντλιοταμίεσης ή υβριδικούς σταθμούς για τους οποίους υπάρχει σαφές θεσμικό πλαίσιο».⁷⁰

Είναι σαφές ότι η ενεργειακή επάρκεια και ασφάλεια προϋποθέτουν ακριβή σχεδιασμό. «Όταν έχεις μεγάλη διείσδυση των Α.Π.Ε., για να μπορέσεις ως ηλεκτρικό σύστημα και ως χώρα να έχεις την ασφάλεια εφοδιασμού, αλλά και την αξιοπιστία λειτουργίας του συστήματος, πρέπει να έχεις ένα σύστημα ηλεκτροπαραγωγής βάσης, αν χάσεις τις Α.Π.Ε. οι οποίες είναι μονάδες μη ελεγχόμενης εισόδου. Πρέπει υποχρεωτικά να έχω μονάδες που παράγουν ενέργεια,

69. Focus Group, 18/3/2016, με εκπροσώπους φορέων του Δημοσίου και Ανεξάρτητων Αρχών, Αθήνα, Ε.Κ.Κ.Ε.

70. Focus Group, 18/3/2016, με εκπροσώπους φορέων του Δημοσίου και Ανεξάρτητων Αρχών, Αθήνα, Ε.Κ.Κ.Ε.

για να μου καλύψουν το ξαφνικό έλλειμμα... Αυτό σημαίνει ότι θέλεις ένα σχεδιασμό με μονάδες, που θα έχουν τη δυνατότητα γρήγορης απόκρισης. Αυτές οι μονάδες είναι αεροστροβιλικές, οι οποίες έχουν υψηλό κόστος λόγω του ότι χρησιμοποιούν ως πρώτη ύλη το φυσικό αέριο που εξαρτάται η τιμή του από τα γεωπολιτικά. Οι λιγνιτικές είναι μονάδες οι οποίες θέλουν μεγάλο χρόνο να τις κλείσεις και να τις ξανα-ανοίξεις. Δε μπορούν να ανταποκριθούν σε απότομες μεταβολές. Η χώρα, λοιπόν, δεν είχε υπολογίσει με απόλυτη ακρίβεια αυτήν τη μεγάλη διείσδυση των Α.Π.Ε. Κι αν θες να συνεχίσεις να έχεις μεγάλη διείσδυση, είναι μία παράμετρος την οποία πρέπει να την έχεις υπ' όψιν σου, συνολικά. Δεν είναι ότι πάω και βάζω Α.Π.Ε. μόνο. Βάζω Α.Π.Ε. και πρέπει και το σύστημά μου να μπορεί να στηρίξει τις Α.Π.Ε. Κι αυτό είναι καθαρά τεχνικό ζήτημα».⁷¹

Οι αδειοδοτήσεις

Η απελευθέρωση της αγοράς ενέργειας επέφερε και τη δημιουργία ενός καθεστώτος αδειοδοτήσεων για τους ιδιώτες επενδυτές το οποίο δε λειτούργησε αποτελεσματικά και με το δέοντα τρόπο. Η έλλειψη εθνικού χωροταξικού σχεδιασμού δημιούργησε δυσλειτουργίες στη χωροθέτηση, ιδιαίτερα των Α.Π.Ε., καλλιέργησε έδαφος για άναρχες εκμεταλλεύσεις των πόρων, ανομικές καταστάσεις και εγκαταστάσεις στην αγορά ενέργειας και ματαίωση συμβολαίων και ιδιωτικών επενδύσεων.

Η αρχική νομοθετική ρύθμιση με την αυγή του 21^{ου} αιώνα, όταν «η χώρα επέλεξε νομοθετικά την προσέγγιση της πρότασης ενός επενδυτή, της αξιολόγησης στο πρώτο στάδιο από τη Ρυθμιστική Αρχή Ενέργειας, των κριτηρίων κανονισμού... ότι είναι οικονομικά βιώσιμο, ότι είναι τεχνικά αποδεκτή λύση, ότι έχει δυνατότητα σύνδεσης, ότι έχει τα κεφάλαια... και στη συνέχεια να ακολουθηθεί η προβλεπόμενη περιβαλλοντική αδειοδότηση»,⁷² σύντομα μεταρρυθμίστηκε το «2008-2009, όταν δημιουργήθηκε το εθνικό χωροταξικό σχέδιο, το οποίο συμπεριλάμβανε και τις Α.Π.Ε. Και το οποίο αποτέλεσε και

71. Focus Group, 18/3/2016, με εκπροσώπους φορέων του Δημοσίου και Ανεξάρτητων Αρχών, Αθήνα, Ε.Κ.Κ.Ε.

72. Focus Group, 18/3/2016, με εκπροσώπους φορέων του Δημοσίου και Ανεξάρτητων Αρχών, Αθήνα, Ε.Κ.Κ.Ε.

μια τακτοποίηση, για το πού μπορούν να μπου οι Α.Π.Ε., θέσπισε συγκεκριμένους κανόνες, με αποστάσεις κ.λπ... Όμως, επειδή είχαν ήδη πωληθεί οι άδειες και τις βρήκε στο δρόμο το χωροταξικό, δημιούργησε μια αναμπουμπούλα τροποποιήσεων και αλλαγών... Σήμερα υπάρχει εθνικός χωροταξικός σχεδιασμός για τις Α.Π.Ε., σ' όλη την ελληνική επικράτεια». ⁷³ Παρά το γεγονός ότι στη συνέχεια ο χωροταξικός σχεδιασμός έβαλε μια τάξη και επέφερε τη διασπορά υπερβολικών συγκεντρώσεων Α.Π.Ε. σε συγκεκριμένες προνομιούχες για την εγκατάστασή τους περιοχές, ιδιαίτερα στην περίπτωση της αιολικής ενέργειας, καθώς και επέβαλε τη μελέτη της φέρουσας ικανότητας κάθε γεωγραφικής περιοχής, πολλές αδειοδοτήσεις επενδυτικών σχεδίων έχουν μείνει ανενεργές ενώ και το ίδιο το καθεστώς των αδειοδοτήσεων κρίνεται πως «εξακολουθεί να είναι πολύ βαρύ». ⁷⁴

Επιπλέον, το ότι δεν έχει επιλυθεί το θέμα της ιδιοκτησίας και της τιμής των απαιτούμενων δικτυώσεων, «δηλαδή τίνος είναι τα δίκτυα, της πολιτείας ή του ιδιώτη επενδυτή και πόσο κοστίζουν», ⁷⁵ δημιουργεί επιπλέον εμπόδια. Βασικός επίσης λόγος που οι σχετικές επενδύσεις αν και έχουν αδειοδοτηθεί δεν προχωρούν, είναι η μη συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας στη διαδικασία λήψης συναφών αποφάσεων με αποτέλεσμα πολλές αδειοδοτημένες επενδύσεις να προσβάλλονται στα δικαστήρια και να υφίστανται τον κίνδυνο της ακύρωσης ή της οριστικής ματαίωσης. «Υπάρχουν προτάσεις ιδιωτών στα νησιωτικά συμπλέγματα που έχουν ήδη αδειοδοτηθεί. Ενδεικτικά για την Κρήτη, έχουμε δύο μεγάλα έργα, με πρόταση αυτόνομης διασύνδεσης στην ηπειρωτική Ελλάδα... Αυτό σημαίνει ότι οι επενδυτές έφεραν ένα business plan ολοκληρωμένο, ακολουθώντας το υφιστάμενο θεσμικό πλαίσιο. Αξιολογήθηκαν όλα τα έργα, με βάση το χωροταξικό... με βάση τα κριτήρια του κανονισμού, ότι το έργο είναι οικονομικά βιώσιμο, ότι είναι τεχνικά βέλτιστη λύση... Και έχει ήδη αδειοδοτηθεί... Εάν θα γίνει τελικά το έργο, είναι μία επιλογή του επενδυτή. Τέτοια έργα είναι αρκετά ... Τώρα, εάν αυτό το έργο τελικά

73. Focus Group, 18/3/2016, με εκπροσώπους φορέων του Δημοσίου και Ανεξάρτητων Αρχών, Αθήνα, Ε.Κ.Κ.Ε.

74. Focus Group, 18/3/2016, με εκπροσώπους φορέων του Δημοσίου και Ανεξάρτητων Αρχών, Αθήνα, Ε.Κ.Κ.Ε.

75. Focus Group, 18/3/2016, με εκπροσώπους φορέων του Δημοσίου και Ανεξάρτητων Αρχών, Αθήνα, Ε.Κ.Κ.Ε.

θα καταφέρει να πάρει την έγκριση περιβαλλοντικών όρων, καταφέρει να πάρει την άδεια εγκατάστασης κ.λπ. είναι άλλο ζήτημα... Από εκεί και πέρα πάρα πολλά έργα δέχονται τροποποιήσεις και αλλαγές. Είτε γιατί δεν μπορούν να λύσουν το θέμα της διασύνδεσης... είτε μπορεί να πρέπει να περάσει ο αγωγός από μία αρχαιολογική ζώνη και να μην πάρει ποτέ άδεια το έργο».⁷⁶

Η διαδικασία αδειοδοτήσεων συχνά ματαιώνεται ανάλογα και με το είδος της πηγής ενέργειας Α.Π.Ε. «Ειδικά για έργα μεγάλης κλίμακας που αφορούν βεβαιωμένα γεωθερμικά πεδία με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά για παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας (Μήλος, Νίσυρος), λόγω ατυχήματος που είχε συμβεί την δεκαετία του '80 δημιουργήθηκαν έντονες αντιδράσεις στις τοπικές κοινωνίες... Τέτοια έργα είναι έργα ειδικά, μεγάλα και δύσκολα, πέρα από το κομμάτι της αδειοδότησης που πρέπει να πληροί ειδικές προϋποθέσεις».⁷⁷

Αναφορικά δε με την εκμετάλλευση βιομάζας, αυτή δεν είναι πολύ δημοφιλής ανάμεσα στους παραγωγούς ενέργειας, παρά το γεγονός ότι «είναι πράγματι μία τεχνολογία η οποία μπορεί να δημιουργήσει πολλές μικρές μονάδες-βάσεις σε όλη την ελληνική επικράτεια, ενώ υπάρχουν πολλές πρώτες ύλες που μπορούν να αξιοποιηθούν δίνοντας και λύσεις σε περιβαλλοντικά ζητήματα και που μπορούν, να συνδυαστούν ενδεικτικά και με μικρές μονάδες βιοαερίου παίρνοντας διάφορα περισσευούμενα προϊόντα και το οποίο λύνει και προβλήματα απορριμμάτων και ανακύκλωσης υλικών».⁷⁸ Εδώ διαπιστώνονται προβλήματα που οφείλονται είτε σε τεχνικές δυσκολίες δικτύωσης της παραγωγής είτε στην εμπλοκή πολλών φορέων. «Όταν εμπλέκονται παραπάνω φορείς σε όλα αυτά πράγματι μπορείς να ξεκινήσεις και να λύνεις τα δύο, τρία προβλήματα και να σου σκαλώσει από μία ατυχία σε κάτι άλλο, το οποίο δεν το έχεις προβλέψει στο σχεδιασμό».⁷⁹ Επιπλέον «η βιομάζα είναι και λίγο ιδιαίτερη περίπτωση γιατί έχουμε και το θέμα της συλλογής και της μεταφοράς των πρώτων

76. Focus Group, 18/3/2016, με εκπροσώπους φορέων του Δημοσίου και Ανεξάρτητων Αρχών, Αθήνα, Ε.Κ.Κ.Ε.

77. Focus Group, 18/3/2016, με εκπροσώπους φορέων του Δημοσίου και Ανεξάρτητων Αρχών, Αθήνα, Ε.Κ.Κ.Ε.

78. Focus Group, 18/3/2016, με εκπροσώπους φορέων του Δημοσίου και Ανεξάρτητων Αρχών, Αθήνα, Ε.Κ.Κ.Ε.

79. Focus Group, 18/3/2016, με εκπροσώπους φορέων του Δημοσίου και Ανεξάρτητων Αρχών, Αθήνα, Ε.Κ.Κ.Ε.

υλών... Οι πιο μεγάλες μονάδες πρέπει να τεκμηριώνουν στην άδεια παραγωγής, την πρώτη ύλη... Εδώ χρειάζεται πολύ προσοχή... να μην δημιουργηθούν στην Ελλάδα μονάδες παραγωγής που θα φέρνουν pellet από την Αφρική 'με τις καραβιές'... Δεν είναι αυτό εθνική στρατηγική... πρέπει να βρούμε ένα βηματισμό σωστό». ⁸⁰ Επιπλέον, σχετικές επενδύσεις δεν αποφασίζονται εύκολα ιδιαίτερα σε μικρά μέρη (χωριά) διότι αντιδρούν οι κάτοικοι ως προς την επιβάρυνση της περιοχής τους με «όλο το καυσαέριο από τη διαχείριση προϊόντων όλης της ευρύτερης περιοχής». ⁸¹

2.3.2. Η εφαρμογή της πολιτικής ενέργειας σε τοπικό επίπεδο

Η εφαρμογή της πολιτικής ενέργειας σε τοπικό επίπεδο φαίνεται πως δεν συντελείται ανώδυνα! Βέβαια υπάρχουν και περιπτώσεις όπου οι κάτοικοι είναι περισσότερο δεκτικοί είτε λόγω της μορφής της προς εγκατάσταση πηγής ενέργειας, είτε λόγω των προσφερόμενων αντισταθμισμάτων προς όφελος της τοπικής κοινωνίας, είτε λόγω διαμόρφωσης ευρύτερων συναινέσεων ανάμεσα στους τοπικούς πολιτικούς ανταγωνισμούς και τα διακυβεύματα. Οι δε στάσεις και αντιστάσεις των κατοίκων των τοπικών κοινωνιών επηρεάζονται καταφανώς από την ποιότητα της παρεχόμενης ενημέρωσης από τους λοιπούς παραγωγικούς και αναπτυξιακούς πόρους της περιοχής και από ιδιοσυστατικές, ιδιοσυγκρασιακές νοοτροπίες και αντιλήψεις οι οποίες βρίσκουν κατά περίπτωση γόνιμο έδαφος ευδοκίμησης.

Σήμερα υπάρχει επαρκής ενημέρωση για τα πλεονεκτήματα των Α.Π.Ε. σε σχέση με τις συμβατικές μορφές ενέργειας. Κατά τη γνώμη των φορέων του δημοσίου η περίπτωση των φωτοβολταϊκών χαίρει της μεγαλύτερης αποδοχής σε τοπικό επίπεδο. Όπως φαίνεται, ανεξάρτητα από τις στρεβλώσεις στις οποίες προαναφερθήκαμε, «άνοιξαν την αγκαλιά τους στα φωτοβολταϊκά, όλες οι τοπικές κοινωνίες... λόγω και της σημαντικής ενημέρωσης από τις αρμόδιες αρχές ήδη από το 2006». ⁸²

80. Focus Group, 18/3/2016, με εκπροσώπους φορέων του Δημοσίου και Ανεξάρτητων Αρχών, Αθήνα, Ε.Κ.Κ.Ε.

81. Focus Group, 18/3/2016, με εκπροσώπους φορέων του Δημοσίου και Ανεξάρτητων Αρχών, Αθήνα, Ε.Κ.Κ.Ε.

82. Focus Group, 18/3/2016, με εκπροσώπους φορέων του Δημοσίου και Ανεξάρτητων Αρχών, Αθήνα, Ε.Κ.Κ.Ε.

Αντίθετα, η περίπτωση των αιολικών πάρκων κατά την αντίληψη και εμπειρία των εκπροσώπων των φορέων του δημοσίου, έχει συναντήσει σημαντικές δυσκολίες αποδοχής. Ενδεικτικά, στην Κρήτη εκφράστηκαν αντιδράσεις «σχετικά με πρόσφατη ανάπτυξη αιολικών όπου τα χαρακτηρίζουν για πρώτη φορά ΒΑΠΕ, δηλαδή, Βιομηχανικά Α.Π.Ε., το οποίο ίσως συνιστά μια ακόμη στρέβλωση... Έχει δημιουργηθεί μεγάλο θέμα. Υπάρχει ένα έντονο τοπικιστικό στοιχείο... διότι λέει η Κρήτη, τα βουνά είναι δικά μου και δε θέλω να έρθει κανένας... Και έχουν αδειοδοτηθεί έργα Α.Π.Ε., μεγάλα, με διασύνδεση. Η πρώτη διασύνδεση στην Ελλάδα». ⁸³ Ένας δεύτερος παράγοντας που επηρεάζει τη στάση της τοπικής κοινωνίας είναι οι πολιτικοί ανταγωνισμοί σε τοπικό επίπεδο. «Δηλαδή, θέλει ο Δήμαρχος να γίνει το έργο... θα βγει η αντιπολίτευση να πει εγώ δε θέλω... Και πάνω στον βωμό της εγκατάστασης και λειτουργίας ενός έργου παίζονται διάφορα παιχνίδια». ⁸⁴

Σε άλλες περιπτώσεις, ατομικές αντιδράσεις κατοίκων με προσφυγές στη Δικαιοσύνη έχουν οδηγήσει σε ματαίωση ιδιωτικά επενδυτικά σχέδια –λόγω της χρονοβόρας δικαστικής οδού– είτε διότι τα αντισταθμίσιμα δεν κρίθηκαν ικανοποιητικά, είτε λόγω μη επαρκούς ενημέρωσης, είτε λόγω σύγκρουσης της επένδυσης με τα συμφέροντα των κατοίκων. Χαρακτηριστικές είναι οι περιπτώσεις προσφυγών στο ΣτΕ και ολόκληρων συμπλεγμάτων νησιών (Πάρου, Νάξου, Σύρου και Τήνου) εναντίον της αδειοδότησης εγκατάστασης αιολικών πάρκων, τα οποία κατά τη γνώμη των κατοίκων ξεπερνούν τη φέρουσα ικανότητα των νησιών αυτών και αντιστρατεύεται το φυσικό τους κάλος και τα τοπικά συμφέροντα ανάπτυξης τουρισμού, ενώ κρίνεται πως δημιουργούν ανεπιθύμητη οπτική και ακουστική όχληση. Εντοπίζονται όμως και περιπτώσεις περιοχών όπου η εγκατάσταση αιολικών πάρκων σε απομονωμένες νησίδες είναι επιθυμητή ιδιαίτερα εάν επιφέρει τα θεσμοθετημένα οικονομικά αντισταθμίσιμα προς όφελος της τοπικής κοινωνίας (Λαύριο – Άγιος Γεώργιος).

Συνεχώς διογκούμενος προβληματισμός επικρατεί στις τοπικές κοινωνίες για την εκμετάλλευση των υδάτων. Με την απελευθέρωση της αγοράς ενέργειας καταβάλλεται προσπάθεια από ιδιώτες επεν-

83. Focus Group, 18/3/2016, με εκπροσώπους φορέων του Δημοσίου και Ανεξάρτητων Αρχών, Αθήνα, Ε.Κ.Κ.Ε.

84. Focus Group, 18/3/2016, με εκπροσώπους φορέων του Δημοσίου και Ανεξάρτητων Αρχών, Αθήνα, Ε.Κ.Κ.Ε.

δυτές για την εγκατάσταση και λειτουργία μικρών υδροηλεκτρικών σταθμών παραγωγής ρεύματος. Οι τοπικές κοινωνίες στο πλαίσιο της σύγχρονης περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης και τη λειψυδρία χαρακτηρίζονται από εξαιρετικά μειωμένη ανοχή, όχι μόνο σε ιδιωτικές πρωτοβουλίες, αλλά και πρωτοβουλίες του Κράτους. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του ανενεργού φράγματος της Μεσοχώρας. Σε άλλες περιπτώσεις, «συμβαίνουν και τραγελαφικά πράγματα».⁸⁵ Εντοπίζονται περιπτώσεις όπου η χώρα χρειάζεται αύξηση της ηλεκτροπαραγωγής από τους υδροηλεκτρικούς σταθμούς για την αντιμετώπιση κινδύνου γενικευμένου black-out και η τοπική κοινωνία αντιστέκεται διότι, όπως και τα βουνά της Κρήτης και «τα νερά είναι δικά μας».⁸⁶

Κατά τη γνώμη των εκπροσώπων των φορέων του δημοσίου οι παραπάνω αντιδράσεις «είναι καθαρά ζήτημα εκπαίδευσης των ανθρώπων. Πρέπει με κάποιον τρόπο να αντιληφθούν ότι οι πηγές είναι για την κοινωνία ευρύτερα, όχι για τοπική χρήση... Οι αντιδράσεις πολλές φορές είναι εξωπραγματικές... κυρίως με τα φράγματα. Οι κάτοικοι θέλουν τα νερά για αρδεύσεις. Δε θέλουν, όμως, την περιβαλλοντική επίπτωση που μπορεί να έχει ένα υδροηλεκτρικό φράγμα... Και δε θέλουν να έχει και γραμμές απ' το υδροηλεκτρικό φράγμα, το νερό να πάει αλλού. Αυτά δε γίνονται όλα μαζί. Πρέπει με κάποιο τρόπο, αυτός ο άνθρωπος να εκπαιδευτεί και να μάθει ότι υπάρχει φράγμα. Θα υπάρχει υποσταθμός, θα υπάρχει γραμμή. Θα δίνονται τα νερά κατ' αυτόν τον τρόπο. Θέλουν το φράγμα, αλλά δε θέλουν τον σταθμό παραγωγής. Θέλουν το φράγμα, γιατί υπάρχουν οι αποζημιώσεις. Αλλά, δε θέλουν να δίνουν το νερό. Θέλουν το ρεύμα. Δε θέλουν τον σταθμό. Θέλουν το ρεύμα, δε θέλουν το λιγνιτικό. Θέλουν τα νερά, αλλά, δε θέλουν με τα νερά τους να παίρνει ρεύμα άλλος... αυτό είναι σχιζοφρενές ή κωμικοτραγικό... Υπάρχει αντίδραση για εγκατάσταση Α.Π.Ε. Υπάρχει αντίδραση, πολύ μεγάλη, για συμβατικούς σταθμούς, για γραμμές μεταφοράς, για υποσταθμούς. Αλλά η μεγαλύτερη αντίδραση είναι όταν γίνει ένα black-out. Αυτά πώς να συνδυαστούν;».⁸⁷

85. Focus Group, 18/3/2016, με εκπροσώπους φορέων του Δημοσίου και Ανεξάρτητων Αρχών, Αθήνα, Ε.Κ.Κ.Ε.

86. Focus Group, 18/3/2016, με εκπροσώπους φορέων του Δημοσίου και Ανεξάρτητων Αρχών, Αθήνα, Ε.Κ.Κ.Ε.

87. Focus Group, 18/3/2016, με εκπροσώπους φορέων του Δημοσίου και Ανεξάρτητων Αρχών, Αθήνα, Ε.Κ.Κ.Ε.

Επιπλέον οι τοπικές κοινωνίες είναι ευεππρέαστες σε μυθεύματα. Πραγματικά «έχουμε ακούσει ότι δεν θέλουν τις ανεμογεννήτριες διότι ‘οι κατοίκες θα υποστούν στείρωση’». ⁸⁸ Σε άλλες περιπτώσεις «δεν μας άφηναν οι κάτοικοι (ψαράδες) να ποντίσουμε καλώδιο επειδή ψάρευαν στην περιοχή και τους παίρναμε τη δουλειά... και πραγματικά, είχαμε μια καθυστέρηση του έργου». ⁸⁹ Συχνά οι φορείς έρχονται αντιμέτωποι και με την κοινωνία πολιτών και ιδιαίτερα τις περιβαλλοντικές οργανώσεις. «Οι ορνιθολόγοι υποστηρίζουν ότι τα πουλιά που περνάνε από την περιοχή, πέφτουν στο δίκτυο της αποκλειστικής γραμμής τάδε, που συνδέει τον σταθμό της Δ.Ε.Η. με τα Α.Π.Ε. και σκοτώνονται. Ε, τι να κάνεις; Δεν μπορείς όλα να τα έχεις. Και πουλιά και ρεύμα... Πρέπει να υπάρχει ένας διάλογος. Για να υπάρξει κάποια ισορροπία, ισορροπία μέσα στην κοινωνία. Γιατί ο στόχος, τελικά, είναι να έχει ρεύμα ο καταναλωτής... ρεύμα όχι μόνο φθινό, αλλά ρεύμα ποιοτικό». ⁹⁰

Η τοπική κοινωνία όχι μόνο αντιστέκεται, αλλά και δεν συγχωρεί όπως και θυμάται. Στην περίπτωση της Μήλου – Νισύρου έγιναν τεχνικά λάθη με τις εγκαταστάσεις αξιοποίησης γεωθερμικής ενέργειας με αρνητικές επιπτώσεις στις τοπικές κοινωνίες. Ως αποτέλεσμα το έργο ακυρώθηκε και δεν επιχειρείται καμία επανεπένδυση για περισσότερα από 35 χρόνια. Μεγάλο πρόβλημα αντιμετωπίζουν οι φορείς εφαρμογής της ενεργειακής πολιτικής, όχι μόνο με τα ατυχήματα αλλά και με την όδευση των γραμμών μεταφοράς στη βάση προδιαγεγραμμένης χωροθέτησης. Συχνά διαπιστώνονται αντιδράσεις όχι μόνο κατοίκων που ευελπιστούν σε μια καλύτερη αποζημίωση, αλλά και τοπικών αρχών σχετικά με το «από πού θα περάσει η όδευση... αν θα περάσει από εδώ η γραμμή, αν θα περάσει από εκεί ή θα περάσει παραπέρα... Όμως από κάπου πρέπει να περάσει... Δε γίνεται να μην περάσει από πουθενά». ⁹¹

88. Focus Group, 18/3/2016, με εκπροσώπους φορέων του Δημοσίου και Ανεξάρτητων Αρχών, Αθήνα, Ε.Κ.Κ.Ε.

89. Focus Group, 18/3/2016, με εκπροσώπους φορέων του Δημοσίου και Ανεξάρτητων Αρχών, Αθήνα, Ε.Κ.Κ.Ε.

90. Focus Group, 18/3/2016, με εκπροσώπους φορέων του Δημοσίου και Ανεξάρτητων Αρχών, Αθήνα, Ε.Κ.Κ.Ε.

91. Focus Group, 18/3/2016, με εκπροσώπους φορέων του Δημοσίου και Ανεξάρτητων Αρχών, Αθήνα, Ε.Κ.Κ.Ε.

Επίσης ένα σημαντικό θέμα είναι ότι οι κάτοικοι ενεργοφόρων περιοχών δυσθυμούν στην παραγωγή μεγαλύτερης ποσότητας ενέργειας από αυτήν που χρειάζεται να καταναλώσουν οι ίδιοι, ενώ συχνό είναι το φαινόμενο να μην επιθυμούν εκμετάλλευση των ενεργειακών τους πόρων από άλλους πλην των ιδίων. Κοινό είναι το επιχείρημα «για ποιο λόγο να παίρνει ...η τάδε... περιοχή ρεύμα από εμένα, και να επιβαρύνομαι εγώ, έχοντας την παραγωγή».⁹²

Κάποιοι από τους φορείς πρότειναν πως οι αντιδράσεις θα μπορούσαν να καμφθούν και άλλες ήπιες μορφές ενέργειας να παραχθούν (βιομάζα) στη βάση ίδρυσης και λειτουργίας ενός ενεργειακού συνεταιρισμού, όπως, ενδεικτικά, στην περίπτωση του αμιγούς ενεργειακού συνεταιρισμού Καρδίτσας. «Χαρακτηρίζεται και ως κίνημα στο εξωτερικό. Υπάρχει δηλαδή και μία πολιτική και ιδεολογική διάσταση. Ναι μεν ο συγκεντρωτισμός, δηλαδή η παραγωγή, η συγκέντρωση, η μεταφορά και η διανομή και τα λοιπά, ο έλεγχος από λίγους... υπάρχει όμως και αυτού του είδους το κίνημα που είναι της φιλοσοφίας ότι θα παράγουμε τοπικά, προς όφελος δικό μας... Βέβαια οι συνεταιρισμοί είναι και εμπορικές επιχειρήσεις, έχουν δραστηριότητες οικονομικές με όφελος οικονομικό, αλλά έχουν και μία άλλου είδους διάσταση, την αποκεντρωμένη παραγωγή και την λιγότερο, ας το πούμε έτσι, εξάρτηση από κεντρικά συστήματα και ενδεχομένως από πολιτικές και από εισαγόμενα καύσιμα, από μεταφορές κ.λπ. που αφορούν την ενέργεια, την ηλεκτρική κυρίως».⁹³

Τέλος, στις αντιδράσεις των τοπικών κοινωνιών σημειώνεται και ένα παράδοξο αναφορικά με την εγκατάσταση και λειτουργία εργοστασίων παραγωγής ενέργειας με την εκμετάλλευση των εγχωρίων κοιτασμάτων λιγνίτη. Τόσο στην Πτολεμαΐδα όσο και στην Μεγαλόπολη (βασικές λιγνιτικές περιοχές της χώρας) οι σχετικές κινητοποιήσεις των κατοίκων αφορούν τη συνέχιση της εκμετάλλευσης των κοιτασμάτων, παρά τις επιπτώσεις στο περιβάλλον, ενώ οι αντιδράσεις που σημειώνονται αφορούν είτε την καθυστέρηση των απαλλοτριώσεων για την μετεγκατάσταση ολόκληρων χωριών ή/και οικισμών (Αμύνταιο, Τριπόταμος αντίστοιχα) είτε την καθυστέρηση στη θέση σε λειτουργία

92. Focus Group, 18/3/2016, με εκπροσώπους φορέων του Δημοσίου και Ανεξάρτητων Αρχών, Αθήνα, Ε.Κ.Κ.Ε.

93. Focus Group, 18/3/2016, με εκπροσώπους φορέων του Δημοσίου και Ανεξάρτητων Αρχών, Αθήνα, Ε.Κ.Κ.Ε.

νέων εργοστασιακών μονάδων (Πτολεμαΐδα 5) η οποία διασφαλίζει θέσεις απασχόλησης για το τοπικό ανθρώπινο παραγωγικό δυναμικό ιδιαίτερα εν μέσω αυξημένων ποσοστών ανεργίας στην Ελλάδα της κρίσης. Αυτό μπορεί να θεωρηθεί ως το παράδοξο της λιγνιτοπαραγωγής η οποία εν μέσω κρίσης κερδίζει το στοίχημα της δημόσιας αποδοχής («public acceptance»), ενάντια στις καμπάνιες για καθαρή ενέργεια και προστασία του περιβάλλοντος.

3. Επίλογος

Η χάραξη και εφαρμογή της ενεργειακής πολιτικής της χώρας βρίσκεται σε μια διαδικασία μετάβασης. Μιας μετάβασης από την αντίληψη της ενέργειας ως δημοσίου αγαθού στην αντίληψη της ενέργειας ως επιχειρηματικού προϊόντος που υπόκειται στους νόμους της αγοράς. Μιας μετάβασης που υπαγορεύεται από τα γεωστρατηγικά συμφέροντα της χώρας, την εναρμόνιση με τις ευρωπαϊκές πολιτικές και την ευρωπαϊκή ενεργειακή ένωση, τα αιτήματα για καθαρή ενέργεια και την προστασία του περιβάλλοντος. Κυρίως όμως μιας μετάβασης που αφορά την ενεργειακή επάρκεια, ασφάλεια και εξοικονόμηση. Ο αναπροσανατολισμός της εγχώριας ενεργειακής πολιτικής επιφέρει σημαντικές και συνεχείς ανακατατάξεις στο πεδίο εφαρμογής της. Υπό το κράτος δε της κρίσης η εφαρμογή της πολιτικής αυτής πλήττεται από στρεβλώσεις που αφορούν, τόσο τον βιαστικό και απρογραμματίστο στρατηγικό σχεδιασμό, όσο και την κοινωνική αποδοχή των μεταρρυθμίσεων στο πεδίο της ενέργειας, ιδιαίτερα στο βαθμό που αυτές οι μεταρρυθμίσεις πλήττουν τον καταναλωτή.

Το πεδίο εφαρμογής της ενεργειακής πολιτικής της χώρας αναδεικνύει τα παλαιά και τα νέα διακυβεύματα όπου το στοιχείο του ανταγωνισμού επέχει κυρίαρχη θέση. Ενός ανταγωνισμού πολιτικού, οικονομικού - επιχειρηματικού, κοινωνικού, τοπικιστικού. Στο πλαίσιο αυτό, το έργο των φορέων των επιφορτισμένων με τις αρμοδιότητες εφαρμογής της πολιτικής ενέργειας στην Ελλάδα σήμερα οι οποίοι επιπλέον λειτουργούν σε ένα διαρκώς μεταβαλλόμενο περιβάλλον δομών, πηγών ενέργειας, αξιών, τιμών και ρύπων μετατρέπεται σε έργο εξορθολογισμού των αποφάσεων και εξισορρόπησης των αντιθέσεων και των συγκρούσεων συμφερόντων. Αυτό είναι ένα

πολύ βαρύ φορτίο που αντιμετωπίζεται πάντως με επινοητικότητα, φιλοτιμία και ρεαλισμό. Αυτό καθίσταται ιδιαίτερα εμφανές από την πρόσφατη νομοθετική πρωτοβουλία της κυβέρνησης με την εισαγωγή του νομοσχεδίου για τις «ενεργειακές κοινότητες» και την ανάληψη της απορρέουσας από μνημονιακές επιταγές υποχρέωσης «εν τοις πράγμασι» για την πώληση τριών λιγνιτικών μονάδων της Δ.Ε.Η. (δύο εκ των οποίων στην περιοχή της Μεγαλόπολης και μιάς στην Πτολεμαΐδα).⁹⁴

94. Με τον πρόσφατα ψηφισθέντα Ν. 4513/2018 για τις «Ενεργειακές Κοινότητες», εισάγονται κίνητρα και προϋποθέσεις για την καταπολέμηση της ενεργειακής φτώχειας, τη μείωση του ενεργειακού κόστους παραγωγής επιχειρήσεων και τη βελτίωση των μεγεθών της ελληνικής οικονομίας στις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας (<http://news247.gr/eidiseiw/oikonomia/energy>). Όπως ο υπουργός Περιβάλλοντος και Ενέργειας Γιώργος Σταθάκης, στο πλαίσιο του συνεδρίου “Capital Vision” ανέφερε «το νομοσχέδιο για τις Ενεργειακές Κοινότητες ... αποσκοπεί στην ενίσχυση της αποκεντρωμένης παραγωγής ενέργειας από επιχειρήσεις δήμους ή και ιδιώτες που θα παράγουν ενέργεια και θα πωλούν ένα μέρος της στο δίκτυο. Επιπλέον το Χρηματιστήριο Ενέργειας θα νομοθετηθεί σύντομα και θα λειτουργήσει εντός του 2018 δημιουργώντας νέες αγορές ηλεκτρικής ενέργειας στο πλαίσιο της προσαρμογής της χώρας προς την κοινοτική νομοθεσία. Ο κ. Σταθάκης αναφέρθηκε εκτενώς στα έργα των ενεργειακών διασυνδέσεων στα οποία συμμετέχει η Ελλάδα και τα οποία περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων τους αγωγούς φυσικού αερίου TAP, τον ελληνοβουλγαρικό αγωγό που αναμένεται να ξεκινήσει το 2018, τον αγωγό east MED για τον οποίο θα υπάρξει το Δεκέμβριο διακρατική συνάντηση, την αναβάθμιση του σταθμού Υδροποιημένου Φυσικού Αερίου στη Ρεβυθούσα και τη δημιουργία νέου πλωτού σταθμού ΥΦΑ στην Αλεξανδρούπολη -για τον οποίο όπως ανέφερε ο υπουργός υπάρχει συνεννόηση τόσο με τη Βουλγαρία όσο και με τη Σερβία. Ακόμη ο ίδιος επεσήμανε πως ο λιγνίτης θα παραμείνει στο ενεργειακό μείγμα με ειδικό βάρος τέτοιο που να διασφαλίζει την επίτευξη των φιλόδοξων στόχων μείωσης των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα για το 2030. Παράλληλα το 2018 θα ολοκληρωθεί η πώληση του 40%του εργατικού δυναμικού της Δ.Ε.Η. στο πλαίσιο των δεσμεύσεων που έχει αναλάβει η χώρα έναντι της Κομισιόν μετά την σχετική απόφαση του ευρωπαϊκού δικαστηρίου. Στον τομέα του φυσικού αερίου, ο υπουργός στάθηκε στην επέκταση του δικτύου σε 50 περιοχές και πόλεις μέχρι το 2023 καθώς και στην πλήρη απελευθέρωση της αγοράς από 1ης Ιανουαρίου του 2018, οπότε το σύνολο των καταναλωτών θα αποκτήσουν δικαίωμα επιλογής του προμηθευτή τους. Τέλος για τις ανανεώσιμες πηγές ο κ. Σταθάκης είπε ότι το 2030 το μερίδιο συμμετοχής τους στην ηλεκτροπαραγωγή θα πρέπει να είναι κοντά στο 50%, από 29% σήμερα, ενώ σημείωσε ότι στο εξής οι τιμές αγοράς της πράσινης ενέργειας θα προσδιορίζονται με διαγωνιστικές διαδικασίες. Τον Μάρτιο του 2017 αδειοδοτήθηκε το σύνολο των επενδύσεων σε αιολικά πάρκα που εκκρεμούσαν, ύψους 1,2 δισεκατομμυρίων ευρώ που αποτελούν την τελευταία ενότητα αιολικών τα οποία θα αποζημιώνονται με εγγυημένη τιμή». Βλ. σχετικά και στο <https://left.gr/news/gr>.

Βιβλιογραφία

- Berrie, T.W.; Hoyle, M. (1985). Treating energy as a commodity. *Energy Policy*, December 1985, pp. 506-510.
- Besley, T., Ghatak, M. (2001). Government Versus Private Ownership of Public Goods. *The Quarterly Journal of Economics*. 116 (4): pp. 1343-72.
- Brown, C. V.; Jackson, P. M. (1986). The Economic Analysis of Public Goods. *Public Sector Economics*, 3rd Edition, Chapter 3, pp. 48-79.
- Coase, R. (1988). *The Firm, the Market and the Law*. Chicago, Illinois: University of Chicago Press.
- Coase, R. (1960). The Problem of Social Cost. *Journal of Law and Economics*. 3, pp. 1-44.
- Demsetz, H. (1970). Full Access The Private Production of Public Goods. *Journal of Law and Economics*, 13 (2), pp. 293-306.
- Energy Charter Treaty Secretariat (2002). *The Energy Charter Treaty: A Reader's Guide*. Brussels, ECT.
- Ζολώτας, Ε. (1975). *Το Ενεργειακό Πρόβλημα της Ελλάδος*. Αθήνα: Τράπεζα της Ελλάδος.
- Galbraith, J. K. (1958). *Affluent Society*. Boston, New York: Houghton Mifflin company.
- Goodsell, C.T. (1990). Public Administration and the Public Interest, in G.L. Wamsley and J.F. Wolf (eds), *Refounding Public Administration: Modern Paradoxes. Postmodern Challenges. (paper backed)*. Sage, pp. 96-113.
- Gorton, G.B. et al. (2008). The Fundamentals of Commodity Futures Returns. Yale ICF Working Paper No. 07-08.
- Gravelle, H. & Rees, R. (1992). *Microeconomics*. London: Longman.
- Haghighi, S. (2007). *Energy Security: the External Legal Relations of the European Union with Major Oil and Gas Supplying Countries*. Oxford.
- Hart Roller, L., Delgado, J. and Friederiszick, H. (2007). *Energy: Choices for Europe*. Brussels: Bruegel.
- Jakacky, G. (2016). *The Role of Government in Providing*. Newsmax Finance.
- Kaul, I., Grunberg, I. and Stern, Marc A., (eds) (1999). *Global Public Goods: International Cooperation in the 21 st Century*. New York: Oxford University Press.
- Marx, K. (1987). A Contribution to the Critique of Political Economy. In the *Collected Works of Karl Marx and Frederick Engels, Vol. 29*, New York: International Publishers.
- Marx, K. (1987). Outlines of the Critique of Political Economy. In the *Col-*

- lected Works of Karl Marx and Frederick Engels: Vol. 28, 80*, New York: International Publishers.
- Marx, K. (1987). Capital in General: The Commodity. In the *Collected works of Karl Marx and Frederick Engels: Vol. 29*, New York: International Publishers.
- Marx, K. (1987). *Capital: Volume I & Capital*. in the *Collected Works of Karl Marx and Frederick Engels: Vol. 35*, New York: International Publishers.
- Mas-Colell, A., Whinston, M. and Green, J. (1995). *Microeconomic Theory*, New York: Oxford. University Press.
- Morrell, K. (2009). Governance and the public good. *Public Administration (journal)*, 87 (3), pp. 538–56.
- Mc Gowan, F. (2008). Can the European Union’s Market Liberalism Ensure Energy Security in a Time of “Economic Nationalism”. *Journal of Contemporary European Research*, Vol. 4, No. 2, pp. 90-106 (ISSN 1815-347X online).
- OECD Observer No 228, September 2001, http://oecdobserver.org/news/fullstory.php/aid/540/Understanding_global_public_goods.html#sthash.J461z82s.dpuf,
- O’Sullivan, A. Steven, M. S. (2004). *Economics: Principles in action*. Pearson / Prentice Hall (ISBN 0-13-063085-3).
- Paul, A. (1955). Diagrammatic Exposition of a Theory of Public Expenditure. *Review of Economics and Statistics*, 37 (4), pp. 350-56.
- Bolliet, D. Heffrich, S. (ed). (2014). *The Wealth of the Commons, A world beyond market & state, Why Distinguish Common Goods from Public Goods?*,
- Ricardo, D. (1971). *Principles of Political Economy and Taxation*, London: Pelican Books.
- Samuelson, P A. (1954). The Pure Theory of Public Expenditure. *The Review of Economics and Statistics*, 36 (4), pp. 387-89.
- Sandler, T. (1997) *Global Challenges: An Approach to Environmental, Political, and Economic Problems*, Cambridge University Press.
- Sekera, J. (2016). *The Public Economy in Crisis. A call for a New Public Economics*, Springer.
- Smith, A. (1970). *Wealth of Nations*, London: Pelican Books.
- Thompson, D. (2015). *The Proper Role of Government: Considering Public Goods and Private Goods*. The Pennsylvania State University.
- Varian, H. R. 1992, *Microeconomic Analysis*. New York: W.W. Norton.
- Yergin, D. (2006). Ensuring Energy Security, *Foreign Affairs*, 85 (2), pp. 69-82.

